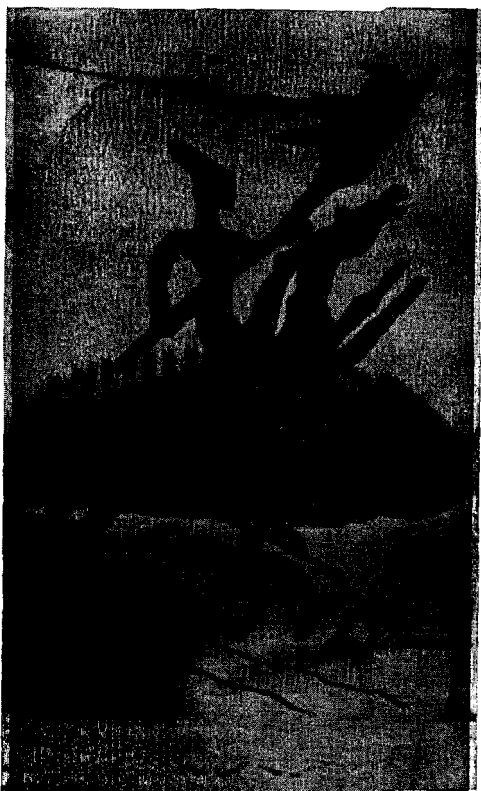

Ўлжас Сулаймонов

АЙЛАНАЙИН

Гумбур-гумбурлар
Қуёшни бүйлар излар.
Туёқлар чатнайди шўрхок ерларда.
Қора қулон
 Оқсаб-тўқсаб югурар,
И-и-и,
Қонлари кўпирар томирда.

Ўлжас Сулаймонов

АЙЛАНДИН

Шеърлар ва дoston

Тошкент
Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
(1987)

Сулаймонов Ҳлжас.

Айланайн: [Рус. тарж.] / [Кириш сўзи М. Со-
лиҳники.— Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти,
1987.—112 б.

Таниқли қозоқ шоири, Бутуниттифоқ Ленин комсомоли ва Абай
номидаги республика Давлат мукофотларининг лауреати Ҳлжас Су-
лаймоновнинг ўткир ижтимоий ва лирик шеърлари иттифоқимизда-
гина эмас, кўпгина чет элларда ҳам машҳур.

Бу китобга Ҳ. Сулаймоновнинг салкам ўттиз йиллик ижодидан
сайлаб олинган шеърлар ва «Қўйилмисан инсонга, замин!» деб атал-
ган достони киритилди.

ББК С(Қоз.)

Сулейменов Олжас. Айланайн.

4702230200—142

С М 352 (04)—87 83—87

© Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1987 й.

СУЗ БОШИ УРНИДА

Ўз онам, ўз болам, ўз халқим, ўз тилим, ўз ватаним...

Ўзак шундай турланади.

Халқнинг ўзлиги — унинг тарихи.

Ўлжас Сулаймонов шеъриятидаги тарих — Буюк Дашт Кипчоқ тарихидир.

Унинг қаҳрамонлари бўлмиш чўпонлар, жангчилар, аёллар, оқинлар, геологлар, ҳаммасида Дашт ифори бор.

Бу қаҳрамонлар такаббур эмас, ғурурли. Уларда ўзгандан қўрқинч эмас, ўзгага ҳурмат бор. Уларнинг шиори: «даштни олқишлаётиб, тоғларни ерга урмаслик». Бу қаҳрамонлар сувратида уларни яратган шоир сулдорини кўрамиз. Қаттиққўл, сўзга ҳаддаң ташқари хасис шоирни, гоҳо, аксинча, юмшоқтабиат, сўзамол шоирни кўрамиз. Баъзан жангари, танги, ҳатто чапани шоирни кўрамиз. Бир сўз билан айтганда, 60-йиллар совет шеърияти илғор вакилларида бирини кўрамиз.

Ўлжас Сулаймонов, рус тилида ёзадиган ижодкор сифатида, Вознесенский, Соснора, Евтушенко, Аҳмадуллина каби шоирлар авлодига мансубдир. Олтмишинчи йиллар руҳини ифодаловчи бу авлод анча танаффусдан сўнг (Маяковский, Северянинлардан кейин) шеърятни яна саҳнага олиб чиқди. Хонанишинлик даври бирдан тамом бўлди. Деразалар шарақлаб очилди. Уша давр тили билан айтганда, тоза шабада эсди. Шеърят кенг омма истиқболига чиқди. Омма олдида йўқотаёзган обрўсини яна тиклаб олди. Энди шоирлик фақат шеър ёзиш эмас, балки ёзилган шеърни ўқий билишни ҳам тақозо этарди. Шу маънода, шеърдан олинган таъсирнинг ярми саҳнада яратиларди. Овоз, қўл ҳаракати, ҳатто кийиниш ҳам саҳнадаги таъсир техникасининг ажралмас қисмларига айланди. Шоир фақат шеър билан эмас, шахси билан ҳам тингловчиларни ҳайратда қолдириши лозим эди. Бу жунунваш ҳайрат ошиқлари ўзларини тез танитди. Улар шуҳратга ҳақли равишда эришдилар. Уларнинг шиддати, бақироқлиги, самимияти одамларни мафтун этди. Ўлжас Сулаймоновнинг биринчи йирик асари «Қойилмисан инсонга, замин!» дostonи ҳам муаллифни бир кунда Иттифоққа машҳур қилди: бу асар аэропландан сочиб тарқатилди.

Бу олтмишинчи йиллар эди.

«Қойилмисан инсонга, замин!» дostonини мустасно этганда Ўлжас Сулаймонов кейинги йилларда ўзининг тарихий мавзуда ёзган туркумлари билан эътибор қозона бошлади. У энг долзарб воқеаларни ҳам, маънавий-ахлоқий масалаларни ҳам тарих заррабинига солиб кўради. «Лой китоб»дан тортиб, 1985 йилда чоп этилган «Оловнинг кўчиши» тўпламигача, у, асосан, тарихчи шоир сифатида намоён бўлмоқда.

Бугунги кун — шаклланиб улгурмаган кеча, келажак — қиёмига етмаган бугун. Фақат ўтмишгина тугалланиб, ромга тушган суратдир. Фақат шу суратга қараб уни ўрганиб, ўзимизнинг бугун ва эртаниз ҳақида фикр юритмоғимиз мумкин. Бу — инсоният учун доимий дарслик, қўлланма, яъни тарих — ўзгармас қиймат, ҳеч ким раҳна сололмайдиган бойликдир. Ерни тортиб олиш мумкин, аммо тарихни

тортиб олиб бўлмайди. Ўлжас Сулаймонов ана шу буюк бойлик — тарих шарҳчиларидан бири.

Унинг насрий асарлари ҳам тил муаммолари орқали тарихга мурожаат шаклида тузилган. Бу асарларнинг баҳсталаб жойлари кўп, албатта. Шоирлик эҳтироси баъзан тарихчи ва тилчи учун зарур бўлган собит таҳлилий мушоҳададан устун келади. Хаёл мантиққа тазйиқ ўтказади. Шунга қарамай ёки, аксинча, шунинг учунми, бу китоб ўқувчи ва олимлар доирасида қизгин муҳокамаларга сабаб бўлди. Илмий қиймати қай даражада бўлишига қарамасдан, у ақидага айланган баъзи тушунчаларни йиқитмаса ҳам, қимирлатиб қўйди ва фикр демократизмини намойиш этди.

Лекин Ўлжас Сулаймонов ижодининг асл мағзи унинг шеърлятидадир. Ўлжас Сулаймонов иккита улкан маданият — туркий ва рус маданияти ўртасида туриб, икковидан ҳам тенг озиқ олаётган шоир. Кенгроқ айтганда, у рус тилида ёзадиган қозоқ шоири, — ахс сифатида эса шарқ зиёлисидир. Рус шеърий санъатига ўзининг ўзига хос дунёқараши билан кирган бу ижодкор бугун совет адабиётининг илғор намояндалари қаторида турибди. Олтмишинчи йилларнинг илғор руҳи, ўша ғайрат унинг ижодида ҳамон тирик. Қофия, ташбеҳ, унинг ҳар бир шеърида янгича ҳолатларда кўринади. Шеърий туркумлар қурилмаси — калейдоскопдаги рангин парчалар каби ўқувчини ўзига жалб этади. Бу туркумларнинг ижтимоий вазини, энг аввало, унинг бадий қуввати белгилайди. Асар ғоясини унинг бадийлигидан ажратиб таҳлил этиш мумкин эмаслигига Ўлжас Сулаймонов шеърларини мутолаа қилган одам яна бир карра амин бўлади.

Шеър — медуза. Ундаги фикр, ёзувда ифодаланиб, қозоқча парчинланган бўлса ҳам, доим ҳаракатда бўлади. Бизнинг идрокимизга қараб, санъатни англаш қобилиятимизга қараб, шеърдаги фикр ҳам турли хилда товланади. Шеърдаги фикр имконияти уни тушуниш имкониятимиз билан баравар қадам ташлайди. Ўлжас Сулаймонов бадийлиги худди шу фазилатларни ўзида мужассам этади. Бу ҳақиқий шеърлятга хос бўлган хусусиятдир.

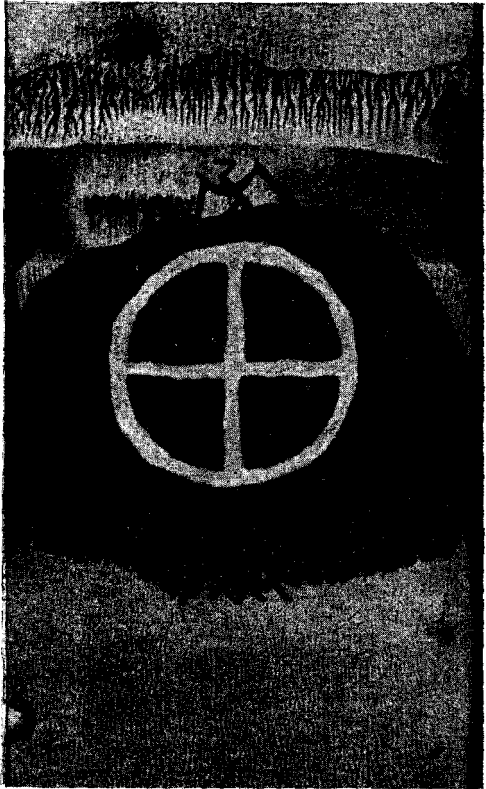
Бундай шеърлятни бир тилдан иккинчисига таржима этарак, унинг бор жозибасини бошқа тил дунёсига олиб ўтиш жуда нозик ва қийин иш. Бу қийинчилик ушбу китоб таржимонлари олдида ҳам кўндаланг турган эди. Аммо, биринчи галда, ўзбек тилининг бой имконияти, қолаверса, таржимонларнинг иқтидорини ва холислигини бу қийинчиликни энгиб ўтди.

Бу китоб, қозоқ халқининг ажойиб шоири Ўлжас Сулаймоновнинг ўзбек тилида чоп қилинаётган иккинчи китоби биз учун қувончли ҳодисадир.

Муҳаммад СОЛИҲ

Шеърлар

*Замин, айланайин, ўргулай, замин,
Жону дилим билан сенга бойландим.
Дардингни олайин, қурбон бўлайин,
Сўнгсиз йўлларингда тинмай айлангум...*

БУРИ БОЛАЛАРИ

Овчи бораверди,
Узоқ-узоқ юрди у чўлда.
Қаерга? Нимага?
Сўраб ўтирмоқнинг ҳозир ўрними? .
Бўрини кўрди у ногоҳон йўлда.
Аниқроғи — она бўрини.
Қалин юлғунзорда ётарди жонвор,
Ҳолсиз панжалари чўзилган, бежон.
Тишланган бўғзидан такрор ва такрор
Сизиб оқар эди лойдай қуюқ қон.
Қимнинг? Бўрими ё итлар? Қимнинг иши бу?
Кўркўз болалари буни билмасди.
Улар талашшиб, тамшаниб ушбу
Чалажон онани тинмай эмарди.
Оч қолган жонворлар эслолмас бошқа,
Гиёҳу ўтларнинг ҳиди, номини,
Улар ичишарди очофатларча
Совиб бораётган она қонини.
Қасос кирар эди қон билан бирга,
Бу қасос кимга?
Қим бўлса барибир, эмас беасос
Бу қасос.
Қасос олар улар бир-бир ташлашиб,
Гоҳи алоҳида, гоҳ биргалашиб.
Дуч келганларида дашту қирларда
Қасос олишади бир-бирларидан.
Овчи ўз йўлидан жимгина кетди.
Қаерга? Нимага?
Сўраб ўтирмоқнинг эмас хонаси.
Кетди жонворларга тегмай,—
Уларни
Ҳимоя қилмасди энди онаси.

ҚИЗ ҚУВДИ

Қани, қувиб ет, йигит.
Отни аяб нетарсан,
Ошиқ бўлсанг чинданам,
От ўлсаям, етарсан.
Сени севаман, йигит,
Қувиб етгин,
Муччи ол,
Садолар гирватида
Икки юзим бўлди ол.
Қара,
Шамол етиб олиб,
Қўйнимда ётиб олиб,
Юрак бағримни эди,
Оҳ, яна қолдинг, йигит.
Мазах қилар сени ой,
Бир ўзим
Чўл бағрида,
Қўлларимда жон қолмади,
Қон сизар от яғридан.
Ёмонлар-эй,
Ёмонлар,
Сиз-да ойга шериксиз...
Энг довюрак йигитга,
Қундай керак йигитга
Отмас,
Эшшак берибсиз.

АРҒУМОҚ

Йилқиси билан машхур,
Қадим қипчоқ ерида
Оқиб боради уюр
Куйган ўтлар селида.
Томиримда қайнар қон,
Тулпоридан сайлаб бер.
Елдирай мисли бўрон
Остин-устиң бўлсин ер.
Еллар аланга солсин
Арғумоқнинг қонига.
Қиёқ, алафлар қолсин
Туёқлар тўзонида.
Ҳужум, яшаш,— бу надир,
Арғумоқ билиб қўйсин.
Жасорат бизга тақдир,
Сўқмоқлар гулдурасин!

САРАТОН

Оҳ, бир хотин,
чанг босган олма тагида
ухлаб ётар чалқанча,
шилдирар ариқ,
ўйнайди кун нурлари кўкрагида,
эзилган бедазорда ғўнғиллар ари.

Отда оғиб бораман ўқариққа,
воҳ, бир хотин,
сочлари вайрон хотин,
ўйнар кафтдек кун нури кўкрагида,
уялиб четга қарар қариган отим.

Бадбахт Дала
 Доим яланғочликдан
 Отларнинг кўзига қаролмай ётар,
 Байталим гангираб
 Қолган очликдан,
 Жиловга буй бермай,
 Қарайди ортга.
 Йўл йўқ,
 Бадбахт Дала,
 Ух, қозоқ шўрлик,
 Қозоқ манглайига қисмат ёзилган —
 Қаёққа юз бурса — фақат чўл, чўлдир,
 Юзта йўл баравар
 Элтар мозийга.
 Агар юзта бўлса,
 Мозийга — бари,
 Утдилар ўтганлар руҳини ёдлаб,
 Заранг эгарларда чайқалиб, қариб,
 Аждодлар изидан не-не авлодлар.
 Осмонмас — ёнартош
 Тинсиз ёқаркан,
 Чўл ҳам қутуради мангу қийноқдан,
 Шундан сарғиш олов чақнар
 Оқарган
 Тупроққа тегиши билан туёқлар.

НИАГАРАДА ТУН

Хали ҳеч ким ўлмаган бу дилбар тунни кўринг!
Дарахтлар кўлкасидан ҳадиксираб қарар ул.
Отамерос ханжардай
Ялтирайди ой нури,
Исонинг соясидай оқариб боради йўл.

...Сукунат гулдирар! Тун
Захларда қалтирайди.
Кучоқдан юлқиниб кетади,
Дуркун!
Қочар,
Баданлари бир ялтирайди!

Сирғалар қора ҳўл харсанглар узра.
Кетар. Қичқираман.
Ўзим лол, карахт,
Ўгай она каби кўкда ой учар,
Ойки балқиб борар, бағритош бадбахт.

Қизалоқ тун!
Тўхта! Чопаман. Тўхта!
Қаро кўзлар билан қараб кетди у,
Қаро сочлар билан авраб кетди у.
Титроқ кафтлар билан ҳаёсин тўсиб
Ойдинда жилмай туриб қолди сўнг.
Қип-яланғоч ҳолда жар ёқасида
Турарди нозланиб оппоқ ҳаёдан.
Аста яқинлашдим.
Аста орқасидан...

Сув оқар ялтираб қоп-қора ёлдай,
Йиллар, тушлар, меридианларни
Қориштириб оқар,
Мен эса ёшман,
Бироқ тун олдида оқарган сочман.

Мен тунни ўпаман
Ҳинд нигоридай,
Исмин пичирлагум —
О, Ниагара!..

Мен тунги шаҳарлар узра сингийман,
 улар кўп қанотлар остида ҳам жим,
 Дунё чироқлари қуриб анжуман,
 чироқлар устида ёнади муқим.
 Мен тунги Париждан учиб ўтаман,
 ўша-ўша чўғлар, сарғиш чироқлар!..
 Боқиб мен самолёт даричасидан
 кўраман, азалдан танишдир улар.
 Чўғланган тезакдай кўринар ял-ял
 денгиз бўйидаги ўзга шаҳарлар,
 гўё олам узра тун бўлса — гўзал,
 чироқлар ялтирар,
 динг турар радар
 олам тинчлигидан қилиб башорат.
 Чироқлар — хиноли тун кўзларидир.
 Пастда майсаларни суғорар зулмат.
 Гулхан. Ой. Йилқилар «Чув!» деган ўткир
 бақириққа маҳтал турарлар ҳар вақт.

Учаман,
 чироқлар йилтирар соҳир,
 планетарийда юлдуздай шитоб.
 Аёллар оёғин ўраб, жим, собир,
 тарих чироғида ўқирлар китоб.
 Ҳаётда ҳаммаси муҳим эмасдир.
 Чироқлар йўл бўйи жим, сукут сақлар.
 Тумандан дарича терчиди, не сир,
 қўшилар, зичлашар
 ғуж-ғуж чироқлар.

БОЛАЛИК, БОҒЛАР, ЁЗ

Иўқ, саккизга кирмагандим ўша пайт,
Болалик. Айни ёз. Хилват қишлоқда
Эски аравалар ғижирлар фақат,
Жазирама.
Чангдан оқарган боғлар.

Қўрамизга ижарагир бўлиб
ўйноқи —

Бир шўх аёл
Кўчиб келди тўсатдан.
Уша кун қизиди икки ёноғим,
Иўқ, саккизга кирган эдим ўшанда.

Думалаб кулардим аёл жилмайса,
Тилимга не келса,
шунини вайсардим.

Ҳовузда чўмилса,
Қараб хилватдан
Кулган шумтакаларни уриб ҳайдардим.
Бари ўтди-кетди,
Ёдимда ҳамон:
Сомоншувоқ кулбайди,

ромсиз,

қоронғи,

Деворга қадалиб турардим ҳайрон,
Хонага қарардим эс-ҳушум оғиб.

Урушдан қайтибди...
Қимлигин билдим,
Эркақни қучоқлаб севарди аёл,
Аёлни кўтариб

ўйнарди иблис,

Лабидан муччилар

берарди аёл.

Негадир

қўлларим дир-дир титрайди,
Хонада — оҳ-воҳу

оғир ҳарсиллаш

Аралаш шивирлар,
қандоқ чидайин,
Тош отдим,

Ойналар синар чарсиллаб.

Аёл чопиб чиқди:

— Сенми, вой, шўрим,

Тик қараб

жирканчли гўзал кўзига,

Кўкдан қулаётган бир қушни кўрдим,

Даҳшатдан ўйнаган нафас —

бўғзида.

Эркакни силтару

— Кет, дейди аччиқ,

Бу Назар бованинг боласи.

Сўнгра

Бошимни босганча сўлқилдоқ, очиқ,

Йиссиқ маммаларга, йиғлайди хўнграб.

Юлқиниб,

Қочаман, ўт оғушидан,

Ётаман томдаги эски палосда,

Қўтондан қайтаётган бўридек хуштор.

Чўчиган ўғридай

кетар ҳаллослаб.

Болалик ўтибди...

Бироқ гоҳ-гоҳда

Безовта бўламан сен билан, жоним,

Нигоҳлари қаттиқ бир бола боғдан

Тикилса

покиза аламдан ёниб.

У ҳам қапишганча

Турар деворга,

Қоракўз,

хўмрайган,

ўйнар тошини...

У сенга илк меҳрин берар бекорга,

Берар болалигин,

Боғлар,

Ёзини.

Демакким, қовжираб қолибди ўтлоқ,
Кўзғол, эй қипчоқ...
Қўлларимда жон берсин, майли
Сумбула юлдузи ярқироқ.

Езда бир қиз келди
 Бизнинг шаҳарга,
 қўш бантиги ўйнар
 қўш кокилида.
 Бирам ёқимтой қиз,
 исми — Белла.

Шу ерлик болалар ғимирлаб қолди.
 Бўйинлар ювилган,
 оёқда сандал,
 дераза тагида ўралашарди,
 гап отишарди.
 Фаррошлар, негадир,
 жеркиб беришди:
 бундай шўхликларга йўл қўйилмасди.

Қизалоқ бари бир
 биттаси билан дўстлашиб олди.
 Дераза тагига келар ҳар тонгда
 жажжи жимит бола
 ва қаддин чўзиб,
 қизчани чақирар чўчиб, аланглаб:
 — Бел-ла...

Қизча олмахондай тушар зинадан,
 икков қўл ушлашиб
 сойга чопарлар.
 Онаси айниқса ўзича хурсанд:
 қуёш, тоза ҳаво, сув,
 қизалоғи.
 Бир куни келдию телеграмма,
 тунги самолётда учиб кетишди.
 Ёз-ку, тугамовди.
 Тонг пайти тағин
 овоз берар ўша буғдойранг бола:
 — Бел-ла...

Балконга чиқаман
 ва кузатаман.
 Бола чақиради хотиржам:
 — Бел-ла...

Ясан-тусани зўр:—
янги турсик, сандалда:
— Бел-ла...

Қўрслик қилдим:
— Учиб кетди у.
Менга бир ғалати боқди болакай.
Йўқ, йигит.
Тўнғиллади. Балки: «ишинг бўлмасин».
Сўнгра чақирмоққа тутинди тагин.
ҳар куни эрталаб,
сиз ишонмайсиз,
дераза тагида етимдек бўзлар.

Ёз тунлари
 Утарсиз, лекин
 Ёд этинг:
 Йўқдир тундан қаророқ чирой.
 Олма шохи тепамда, сокин,
 Кеча — хушбўй, бамисоли чой.
 Оғзингни оч,
 Билинмай асло
 Томоғингдан ўтади-ю сой,
 Оқар яшил шаҳардан шу чоқ.

Олма шохи —
 Тепамда парда:
 Қаро осмон қаърида -- бир чўғ.
 Пешонамни уқалаб бирпас
 Уйлайман бу юлдузнинг отин,
 Оти
 Миррих, Миррих, яъни Марс!
 Отхонада тасдиқлар отим, —
 Қорабайир йўлдошим Йўлбарс
 Юганини шилдиратур жим.
 Олис, чангли йўлнинг охири —
 Чарчоқ. Салқин. Сўнг уйқу ҳоким.
 Бошим узра — юлдузли осмон,
 Илма-тешик
 Дубулғасимон,
 Энг ёруғ юлдузи бир нафас
 Ловуллаб ёнару кейин нақ
 Юзимнинг устида муаллақ
 Қолар:
 Миррих, Миррих, яъни Марс!

Роса пишган бир олма — тиниқ.
 Шохни букар,
 Қийнар бетиним.
 Август кечалари,
 Утарсиз, лекин
 Ёд этинг:
 Йўқ, тундан ёруғроқ чирой.
 Ҳали кўп нарсани тушунмасман мен,
 Кеча — хушбўй бамисоли чой.

Тўшалмишдир эски бир гилам
Қуюқ ўту ўланлар узра,
Зулмат турар
Қора от каби
Ўриклар таңаси ортинда,
Бошим эгардадир... Эгардан эса
Анқир таниш теру чанг иси...
Тўлғонар эзилган ўтлар остимда.

ҚУМДАГИ АНОР

Анорнинг мияси

қизил
қурч,
шаффоф.

Лотин тили каби мунглуф саҳрода
тожик рубойиси мисоли лов-лов
бир туп анор гуллар шода ва шода.
Мең, ҳатто занжидан қаророқ одам,
минг йиллик сукутда, кўксимни силаб,
унинг соясига

Ўлтирдим, балки
вайрон бўлмаган у Марвдан қайтсам ҳам
шу ерда ўлтириб олар эдим дам.
Анорни сўйса ҳам,

сотса ҳам бўлар,
қайтадан ўстирса,

экса ҳам бўлар,
Нетто оёғидай ингичка бир шох
юз қизил бошчани кўтариб турар,
юзта қизил бошча гўё баногоҳ
осмонга дарғазаб ўқталиб турар.

Курраи заминга экватёр — белбоғ,
У кимнингдир нозик белини бўғар,
кимнингдир кўксини,
қўлини бўғар,

оҳ, анор бўғзидан,
ингичка камар —

қум бўғар,
ки гўё тиришқоқ мардум
бунга қум ташиган,
қум ташиган,
қум...

Мен, саҳро силласин қуритган одам,
анор ширасини эзаман, лекин
анор гулларига қарши чиқиб мен
исён кўтармайман,
тиғиз доналар

лиммолим ширадир,

ҳар бир донада
чанқоқ босадиган шарбат яширин...
Бас, ёлғиз одамга ҳамиша ёқар
сўзлар, шарбат ҳам!
Қишлоқ эса банд,
ош дамлаб овора унда одамлар.
Одамлар бепарво — эшаклар ҳанграр,
эшаклар ҳанграр-у
эшаклар тинглар.

ЧУЛ ТУНИ

Нам йўқ,
Кафтларингда асар йўқ намдан,
Тўзғиб ётган совуқ қумда, ўҳ,
Юзларингда, наमतда
Нам йўқ.
Тунги ойнинг ёлқинлари-ла
Кенгликларни куйдираркан кўк,
Туйилган тош тўлқинларида
Бордир соат жимлиги,
Нам йўқ.
Тишларини қайрар қашқирлар,
Нам йўқ.
Саксовуллар кўкка бақирар,
Нам йўқ.
Чўлнинг шишган сийналарини
Ёритворар симобий ёғду,
Томчи шабнам сўраб қийналган
Чўл зоридан
Гўзал зор йўқдир.
Ой-да музлаб
Боқади ерга,
Бирдан олис уфқда улуғвор
Қуёш портлаб кетади...
Нега?
Одамзотнинг юзида нам бор.

ОҚСОҚ ҚУЛОН

Еттисув даштида ёввойи отлар
Уймаланиб турар,
Қирлардан ногоҳ
Намхуш ел кифтида келар булутлар,
И-и-и,
Дупур-дупурларга тўлар ҳаммаёқ.

Гумбур-гумбурлар.
Қуёшни бўйлар излар.
Туёқлар чатнайди шўрхок ерларда.
Қора қулон
оқсаб-тўқсаб югурар,

И-и-и,
Қонлари кўпирар томирда.

Қора қулон
Очликка балогардон,
Чўнг олишув — пайтида синган оёқ-ла,
Ожизлигин билдирмай,
Қари билимдон.
Қулонларни шитоб ҳайдар сувлоққа.

Ҳар тун у тепада турар қаққайиб,
Оёғин кўтариб,
қўриқлар уюрни.

Отлар онт ичганлар «қуръонни қўйиб» —
Мангу итоаткорлик буюрилган.
Ўзиш мумкин эмас.
Сочилиб ёллар,
Ҳилпирайди айғир ортидан бутун.
Уриб-суринишар терлаган танлар,
Бул оқсоқдан ўтиб кетмаслик —
Қонун!
Майсалар топталган.
Дарёлар лойқа.
Айғир сувга кирар биринчи бўлиб.
Сув ичар.
Дам берар салқи қовоққа,
Оёғин сездирмай қўяр кўтариб.

Уюр тек, тош қотди.
Ҳидлайди... Даҳшат.
Бўрилар ҳидлари сузар ҳавода.
Ич!
Бўлма безовта.
Қоровул — сергак.
Тўлқинлар сут каби оппоқ — дарёда.

Ҳа, булар ёввойи.
Титрашмас бироқ,
Вужудин қамраган туйғулар қизгин.
Жангларда асқотар — тишлайман сиртмоқ,
Ҳам шукроналикни ўрганаман мен.

Айғир сувга қонди.
Чиқди қирғоққа,
Силкинди ва кетди тепалик томон.
Отлар-чи, отилди
Бирдан сувлоққа,—
Бўғзигача сувга ботдилар шу он.

Дашт дарёси, ёҳу, қуриди секин,
Бетоқат тутоқар пастлик — этаклар.
Ҳансираб, ютоқиб ичишар бетин
Тентаксой сувини ёввойи отлар...

МАМБЕТ БОТИРНИНГ ҚАТЛ ОЛДИДАН АЙТГАНЛАРИ

Бисмилло!

...Ўзимни унутгайман олис йўлга тушганда,
Жанг-жадалдан тўйганман,
Айтсам, кўпдир озорим,
Эгарда туғилгандим,
Ўлмоқдаман кишанда,
Тонгда мени ит каби қиладилар сазойи.

Ҳориб терлаган отнинг ҳидини унутгайман,
Сўғишлар урҳосини унутгайман зиндонда.
Тонгда жисмим бурдалаб, алангага тутгайлар,
Шон-шуҳратин йўқотгай бошим бундай видода.
Унутгайман хотинларнинг титраб-қақшаб турганин,
Яланғоч қиличдайман,
Занг босади тифимни,
Чалажон бир илондай томоғимда юрагим.

Э йўқ,
Менинг юрагим пати юлинган шунқор.
Унутгайман
Ягона нажоткорим дуони,
Унутгайман ёнғинларни, қирғинлар ҳам худони.

Ҳайҳот,
Дашт узра ой сузар
Барханларни қиялаб,
Туяларга илиқиб кетадир нортуялар.

Қозоқнинг қозонида сут вишиллаб тошади,
Итлар эса зерикиб, бир-бирин бўяр қонга,
Мамбет ботир зиндонда кўкка қараб ётади,
Тўлиқ ой ҳам ботирнинг қўлига тушар нондай.

*Қалин юлғунзорда ётарди жонвор,
Ҳолсиз, панжалари чўзилган, бежон.
Тишланган бўғзидан такрор ва такрор
Сизиб оқар эди лойдай қуюқ қон.*

КУЧМАНЧИЛАР МАНЗИЛИ
ҚИШ ОЛДИДАН

Сумбула юлдузи чиқса ярқираб,
Биялар тортади елинларини.
Менинг даштларимдан ғамбода куйлаб,
Оқ ғозларим учиб ўтар тунлари.
Демакким, қовжираб қолибди ўтлоқ,
Кўзғол, эй қипчоқ...
Қўлларимда жон берсин майли,
Сумбула юлдузи ярқироқ.

ҚУМОН¹ ҚУШИҒИ

Сўғишларда қўлланг,
Боболар руҳи...

Ёлғиз оғоч кўрсам, четлаб ўтмасман,
Арғамчи осарман
Бирон шохига,
Сўнги савашгача
Сира ўлмасман,
Кимлигим билмаган одам бормикин.

Ана, юлдуз учар,
-Бошим-да эгик,
Аёлга оғит ичиб,
Ўпарман қўлин,
Тегмасман бойқушу қарғага лекин,
Арвоҳлар,
Кўрсатинг Балатон йўлин.
Шамолдай еларман содиқ отимда,
Бир умр,
Бир умр ўзга ёқлардан,
Фақат чуқур излар қолур ортимда,
Вафодор отимнинг туёқларидан.
Токим ёмғирдан сўнг
Бу чуқур излар
Минг-минг пиёладай турсинлар қатор,
Ёларим келганда ортимдан излаб,
Мендай ташналиқдан
Чекмасин азоб.

¹ Қ у м о н — қипчоқларнинг румийча номи.

АЙТИШУВ¹

Бир замонларда айтишиб рақибини нес қилган ботирнигина қўшин бошига қўяр эканлар.

Ботирларнинг бир неча айтишуви эл ёдида қолган. Шулардан Ўрта юз уруғининг қоровул аймоғидан Қоработир ва Ўроқботир айтишуви машҳурдир.

ГАПИР, ҚОРАБОТИР!

Сўйлайин, истасанг, эшитгин, Ўроқ,
кокилдор нўғойлар,

тоғлик гуржилар,
сахройи туркманлар,

манжур юртидан,
серсоқол ўрису бошқирддан узоқ,
сўйлайин совуққон

хитойлардан ҳам,
подадай тўзғитиб забту ҳарбларда
тангри номи билан

тиғ урганим дам
йиғлашни ўрганган
буюк халқлардан.

Агар муслим бўлсанг,
биродар бўлгин,
йўқса, қийин эрмас қонга ботирмоқ,
исмим урҳо янглиғ гулдирар чўлда,
не сўғишни кўрган Қоработирман.

Исмимни эшитса
титрайди бургут,
илону сайғоқу

ҳатто еру кўк,
Эй, Ўроқ,
ким билмас Қоработирни,
фақат сен ҳақингда эшитганим йўқ.

ГАПИР, УРОҚБОТИР!

Тўғри, Қоработир, энди сен эшит,
сен кезган юртларни
мен ҳам кезувдим,

¹ Бу айтишувни 19-асрда Чўқон Валихонов ёзиб олган.

туркмандан,

гуржидан сўровдим сени,
чексиз ўрмонлардан роса безувдим.
Сен бўлмаган поляк даштларин кўрдим,
не-не манжурларни қонга беладим,
литвадан,

ҳаттоки булғордан сўрдим,
сени суриштирдим

не-не элатдан.

Тўғри, Қоработир,

кезиб йўлларни,

билдим, ҳамма юртда машҳур, мақбулсан —

бобонг қул,

отанг қул,

ўзинг қулларни

санамай тўратган ярамас қулсан.

Тагимда ориқлар Қорабул от ҳам,

Қорабул отим ҳам сендан афзалдир.

Воҳ, сени эгарлаб сўғишга кирсам,

воҳ, топиб бўларми сендай байтални.

Эгарлаб, тепарман биқинларингга,

йиқитиб, хўрлайман

бир қанжиқсимон,

ориқсан, бўрига

ўхшайсан аммо,

семиз бўлсанг ҳамки итга тенгдайсан,

қулоғи кесилган итга менгзайсан.

Бу айтишувда Ўроқботир энгиб чиққан экан.

ҚУДУҚКОВ ҚАЗБЕК

Белда қизил қийиқчаси бор,
чуйкаб кетган
озиб, қорайиб,
дўпписи устида кичкина дастор,
соқолли, мўйловли —
ғаройиб!

Жун босган кекирдак олмаси
лиққа-лиққа ўйнар — чой ютар,
рангин,

эски сандиқда эса
калишлари ярқираб ётар.
Мен турибман ҳозир беҳудуд
Мирзачўлнинг қоқ киндигида.
Мезбоним — басавлат Қазбек
эпосдай
бир маромда сўйлайди вазмин.
Энг охирги қўйини ҳам у
қора қонга беллади
ва тун бўйи шу ҳақда
мароқ билан сўйлади...

Район марказидан нарида
ўзга
ерлар борлигига ишонмас Қазбек,
у ишонмас

форслару руслар
даласидан ўзга далалар
борлигига;
муборак бир он
азамат ўғлини Исфахон
учун берган у.
Қафтларида чол
эзар тахта чой.
Тўнғичини Армон дердилар.
Мушакдор, меҳрибон,
қўйкўз эди у,
Гвадалахарга ҳужум асноси,
ўттиз олтинчи йил,
кўркам либосда
от устидан қулаб тушдию...

Аммо Қазбек имони комил,
ки у яна жанг қилган.
Мен куламан,
бўш келмас бобо:
«Ўғлим Исфaxonда ўлган...»

Низоларга чек қўйди
хонлар,
шаҳаншоҳлар,
аллақачонлар...
Шу ўттиз олтинчи йили кўп ўғлон
нобуд бўлди Испанияда.

Тун ҳам оғди.
Зимзиё ўтов
туйнуқлари юлдуз овлайди.
Шу яқин орада қурилар тўғон.
Ўғли Бахт тўғонда
бажарар юмуш.

Дейдиларки,
Мирзачўлга сув
ҳаводан ҳам зарурмиш,
дейдиларки,
чўл тўла қудуқ,
ёмонлари йўқ.
Донишманд қудуққов қария
наматга чалқанча чўзилар.
У туш кўрар форс урушларин,
яхши кўрган кўйин туш кўрар.
Ташқарида ялтирар
эгар

ва улкан белкурак,
Чордарадан —
денгиз қурилишидан
келар бир гулдурак —
ингранар МАЗлар.

ИККИ ЧОПАР

Боғу роғлар, адирлар...
от ҳарсиллар ўрларда,
хушхабарчи келар шод
эс-хушини йўқотиб,
тер қўйилар юзидан, тўхтамасдан йўлакай
алмаштирди бешта отни,

бешта отни,
беш отни.

Дубулғасин улоқтирди,
отди чарм қалқонни,
ёвшанзорда қилич қолди,
чалавзорда —
найзаси.

Муюнқум даштларида қумга чўкди

камони,

аллақачон занглади
сипарлари қайдадир.

Фақат ташламади

ғалабанинг белгиси —

қип-қизил яловини,

элининг шарафини.

Бу ялов

етти олов,

етти бедов

от берди,

оёқлари ингичка,

зўр отлар сарасини.

Шу ялов туфайли у айрон ичди йўлда хўп,
манзилларда пойига не қўйлар сўйилмади,

даврини сурган беклар

қўш қўллаб туҳфа қилди

йиғлаб турган лек ювош,

мулойим сулувларни.

Хушхабарчи кўнглини ром қилмади сулувлар.

«Эй, сувлари пок шаҳар, сира билма ғафлатни,

ғалаба қутлуғ бўлсин»—

дея гурсиллаб қулар

юзларига сурганча

титраб турган кафтларин.

Хушхабар келтирганни

шарафлагин, халойиқ,

то номи
етти авлод
тилида дoston бўлсин,
шаъни шаҳид ботирлар
шаънидан чандон бўлсин,
боши осмон бўлсину
ҳамиша омон бўлсин.

Унга туҳфа қилдилар не париваш чўрини.
Қани сайла бирини, ҳоҳла олгин барини!..
У жимгина қучоқлар беш-олтита чувринди,
исқирт бола-чақасин ҳам чўтир дилбарини.

Халойиқ, жим,
эшитгил, чавандоз шитоб елар —
йўли йўқ, чориғи йўқ, қишлоқларни айланиб,
шум хабар сочиб келар,
ёвлардан қочиб келар,
найзасининг учида қора ялов
бойланиқ.

Ялов унга ачиңар — шошилма,
ҳай, шошилма,
бундай ёмон хабар-чун сенга совға бўлар дор.
Арғинлар сотқин бўлса,
қўрқоқ бўлса юртбоши,
наҳотки сен айбдор,
наҳотки сен айбдор?!
Наҳот айбдор бўлсанг,
қўлдан кетса Бешчодир?
Ёвнинг юз минглаб тўпи овулларни янчадир.
Ачишар тердан кўзлар, от хириллар,
о ботир,
бундан кўра яхшийди ёвлар найза санчгани!

О, қанчалар истовдинг,
хушхабарчи бўлмоқни,
отанг, онанг, хотининг қошида йиқилган дам
элингдан туҳфа олиб, севинчингдан ўлмоқни..
яшрингин, тупроққалъа, жон бергин, онагинам.
Бобо, узоқ умрингни чўзаверма наводай,
вақт борида ўқ каби мўлжалга ол осмонни,
ҳай, хотинлар, бувакларни пастга ташланг
девордан,
заҳар ичинг, бошингиздан қуйинг қайноқ қатронни.

ПУШКИН МАЙДОНИДА

Бўлсин шоир оллоҳ мисоли хушрўй,
Оллоҳни ким кўрган? Пушкинни кўрган.
Оллоҳ этик каби қора, ўртабўй,
Арабий лаблари қимтиниб турган.
Дантес шайтон янглиғ бўйчангдир аммо
Хотирот сингари рангпар, гўё хас.
Шоирнинг хотини — Наталя зебо,
Наташа деб атамаган ҳеч бир кас.
Ул шоир шаънида яшарди дилдор,
Чиройи хосхона чироғин ёқар.
Қошида сирғалар жазманлар беор.
Ул қулдек дарпарда ортидан боқар,
Қаттиқ қисиб пичоқнинг дастасини,
«Айт соҳибим, имиллайсан не учун...
Йўқса мен-да севиб қолгайман сени...
Ул бизни маст қилур гўёки афюн...»
Оҳ, бу латиф томоқ, бу елка оппоқ,
Қунда каби баланд бу кўкрак оғир.
Қул қорли кечанинг қаърида бу чоқ.
Ўлдирилди оллоҳ, қайрилди охир...
Қасос! Ҳеч ким бундай хунини олмас,
На дуэлчи, на шоҳ, на-да киссабур.
Интиқом олди у, илоҳий қасос.
Аммо учиб юрар ул ўқ бесабр,
Ўқнинг ҳиддатида шайтанат-ғаддор
Пушкинни ахтарди ва уни топди...
Аммо Русияда нишонлар бисёр,
Биз гафлат ичинда аммо ўқ чопди.
Тўда Конюшенда турар жон ютиб.
Дарчанинг қор узра сариқ кўлкаси,
Авлодлар уйғонар бир аср ўтиб
Ўзга деразалар остида, қорда,
Баландпарвоз сўзлар айтгали ғолон
Суюклим ва ёхуд жоним демакка,
Сағана қошида бир йўқчимакка
Яхши калималар асрар оломон.
Ул турар саркашу бироз эгилган,
Бош кийимин олиб сизга тикилган.

— Эй, Сорбон...

— Эй, Сорбон...

Кўланкада мудрар тевалар...

Кимлар келар?

Ҳажталабми?

Бозиргон?

• Карвон билан ким келар?

— Одамлар...

Жавоб излаб йўрғалар

Кўпнуқталар қудуққа...

— Бу замин тепасида

Унгиб кетган осмонми?

— Бу мангу ёз..

— Мангу одамлар...

— Бадавийлар.

— Барбарлар...

Қуёш ҳам берар жавоб:

— Баҳор эса — имонми?

О, муаззам Мисрнинг

Қандай тонглари бордир.

Очиқ чеҳралар эрир

Ҳарир рўйпуш тагида.

Бу саҳро тепасида,

Бу дунё тепасида.

— Нега энди?

— Шунчаки.

Қизбола кўкрагидай

Эҳромлар ҳам сузади.

АЙЛАНАЙИН

Оқ-қора дунёни роса айландим
қўшқават уй сол деб,

койир, одамлар.

Мен-чи, бўш қолдим, бас, тагин шайландим
Франция, Африка, Осиёларга.

Мана, Нью-Йоркда ўқирман дoston,
Ҳалабда араблар кўзин очарман,
қайтарман,

яна бир мирисиз кармон —
тўлган заҳотиёқ —

йўлга сочарман.

Энг сўнгги ўрдалиқ

сўнгги баҳрга,

ўртада кўрфазлар, ўрмон, наҳрлар!

Бизни-чи, кўмдилар — оёқлар ғарбда,
миллиардлар ётибди — ғарбда оёқлар,

ётибди сап-сариқ исмсиз даштда
саноқсиз нўғойлар, булғор, қозоқлар
билмасдан

Осиё ғарбдандир ғарброқ,

ғарб —

хитой баҳридан шарқийроқ ахир.

Бизларни кўмдилар — оёқлар ғарбда.

Гувиллар орқада

энг сўнгги баҳр.

Замин, айланайин, ўргулай, замин,
жону дилим билан сенга бойландим,
дардингни олайин,

қурбон бўлайин,

сўнгсиз йўлларингда тинмай,

айлангум...

Мен, сахро силласин қуритган одам,
анор ширасини эзаман, лекин
анор гулларига қарши чиқиб мен
Исён кўтармайман,
Тиғиз доналар
 лиммолим ширадир, -
ҳар бир донада
чанқоқ босадиган шарбат яширин...

ОСИЕ ГУЛХАНЛАРИ

Унутмасмиз, неки
 тенг этса бизни,
башар тарихида кўп эзгу онлар
қачондир,
 қай бир тун
 келиб шомонлар
хайрли ишларга ундади сизни.
Улар ўт ёқдилар,
 ўргатди улар
ўтга топинмоқни,
 ўтни асрашни;
ўт билан чипқонни даволадилар,
ўргатдилар ҳатто отга қарашни;
улардан бошланди — Қуёшга имон,
юлдузларга қараб фоллар очмоқ ҳам,
улардан бошланди ҳатто ёпмоқ нон,
баҳорда ер ҳайдаб, уруғ сочмоқ ҳам;
рақслар,
 қўшиқлар ҳам,
 учар гиламлар,
сизнинг самолётлар — улардан мерос,
эй, олтин изловчи, заркаш одамлар,
шомонлар кашфидир ҳаттоки олмос;
худкушлар уларни қурбонлиқ учун
келтирган эдилар
 ва лекин улар
олов ичида ҳам сабоқ бердилар.
Қўрлик зиёсини улар қувдилар,
Бетховенни — сизнинг карлигингиздан,
сизнинг жаҳолатдан улар қўйдилар
Ҳомерни
 ва лекин
 улар туйқусдан
не қисмат кутишин билмас эдилар.
Улар миллиардлаб юмушлар тоғин,
миллиардлаб ишлар қумини элаб,
қўлбола ковшларда ювиб,
 мисқоллаб,
талмуд ва қуръонни
кукун филиззот

ичиндан ажратиб олдилар.

Барин

сиз учун қилдилар,

сиз эса, ҳайҳот,

карахт гандираклаб бангихоналар

сари йўл тутдингиз,

ичдингиз афюн,

ҳар сўзингиз — олмос,

исмингиз — олтин

ва армонингизни қилиб оқолтин

тўладингиз фақат тутунлар учун.

Лабингизда муштук,

иссиқ конларда

ағанаб ётдингиз,

ағнамоқ учун

деворлар остида,

яна қайтадан —

тўпос бўлмоқ учун,

қул бўлмоқ учун,

ўғри бўлмоқ учун,

хит бўлмоқ учун,

ёт итлар ичида ит бўлмоқ учун.

Ҳақ тўла, десалар сизга,

ҳали ман,¹

ҳали пул ё танга бўлмаган кезлар,

ҳарорат берсин деб гулхани топган

шомонларни ўтда ёқдингиз сизлар.

Жафоси биланми,

йўқ, олтинтопар

бўлиб яралган бу ғаройиб дунё

талпиниши билан буюк ва улкан!

Қимларни ёқмадинг эй, сен, Осиё!

Яна дуд бурқситиб

ловулар гулхан.

¹ Ман — Урта Осиёнинг турли жойларида турли қим-
матга эга бўлган ўлчов бирлиги.

Помир тоғларида
Оғир бир тошқин,
Сирғалиб,

тушаркан қалин булутлар,
Ёрилган, қизиган қоялар бошин
Намчил қорин ила босиб ўтарлар.
Ўтарлар тоғлардан

булутлар шундай,
Селлар ювиб қўйган тизмалар нузар,
Нузар кибрлари дўнганча қумга.
Туманлар нам юнғининг ҳидин уфурар.
Ишонч йўқ

кечаги афсоналарга
Қорақумнинг чексиз барханларида,
Тирикдир серминор Тмутархоннинг
Тимсоли Ҳисорнинг даҳмаларида.
Вайронтепалардан кетар булутлар,
Бир булут

ташланди қум узра тўхтар,
Гўё у,
Энг сўнги томчи сут қолган —
Тугмаси қуриган кўкракка ўхшар.
Қумлар забони йўқ. Туйилган мрамор,
Бор-йўғим мана шу —

салқинимга қон,
Майлига шу соям бўлсин бесамар,
Аммо, чўл,
Шуни-да асрагин омон,
Кулранг парчасиман

улкан туманнинг.
Не наф бор бу чексиз
мовий осмондан,
Мен кетган чоғимда сўйлагин, чўлим;
«Чўлдир у булутга айланмаган жой,
У соя солмаган жойлар чўл бўлур.»

МАЙСА

Учрашамиз бизлар Тобол ортида,
ястанамиз майса узра

масъуд, яол.

Туяман ўзимни ҳар гал

сенинг-ла

Ишимга қуйилган Тоболдек зилол.
Ёғар ўрмон ичра алвон нур сели,
борлиққа хазонлар тўшалмиш қат-қат,
ёдингдами —

бизга яқинлаб келиб,
чигиртканинг хушҳол боққани,

алқаб.

Бу хилқат жонзоти риёни билмас,
нуроний ўрмоним ғайридан ҳоли,
сўқмоқда кезгандек

сайр этди бирпас

оппоқ билагингда
жимжит чумоли.

Қушлар не ҳақдадир жар солар тинмай,
тинглаб ниманидир Тобол оқар жим,
нетардик бўлмаса агар у?

Билмам,

нетардинг, бўлмасам

қисматингда мен?

Инжитмасман сенга ўхшаш қизларни,
оқтан қайинларни қилурман тавоф.
Ҳар сафар,

кўрганим сония сени,
ҳисларга тўлурман энг олижаноб.
Нетардим бўлмаса

магар шу кўзлар —

нурга, изтиробга, гинага лим-лим...

Мени ҳар гал шундай севки,

севгилим,—

сўнг бор дийдорлашиб тургандек
бизлар.

ХАЙРЛАШУВ

Менинг залим сукут сақлар. Жим.
Қўлимдан келганин барчасин айтдим.
Сукут сақлар мўйсафидлар, соч-соқоли

қиринганлар,
қиринмаганлар.

Қани, эй зал,

Қўзғал энди юмшоқ креслолардан.

Бўронга чиқ.

Оқ йўл бўлсин сенга!

Оғу эмас, хушбўй тамаки

сизнинг узун муштукларингизга,

капитанлар.

Гўзал коинотлар ёр бўлсин сизга!

ҳозирча

Яхши тушлар, яхши таомлар,

яхши уйлар,

ошхоналар,

яхши гиламлар!

Қўни-қўшниликка — ишончли дўстлар.

Мана, бир навжувон.

Ато этсин сизга яхши фарзандлар,

яхши эрни эса сўзсиз топарсиз!

Ана, шофёр,

мошин гами ўртайди қалбин,

Чўпоннинг кўнглига қил сизмас —

қўзилатиш мавсуми яқин.

Мен ўйлайман: 20

Сизга фақат яхши касб-корлар!

Сизга — яхши Америка,

яхши Россия!

Эй, пойтахт

ва қишлоқ болалари!

Сизларга — зўр шоир,

оқил арбоблар!

Севинг,

тўғри тушунинг

бир-бирингизни

бўлажак ҳукуматларнинг аъзолари!

Уни ўйланг,

буни орзу қилинг,

яшангиз лоақал эҳтиёткорроқ!

Яшангиз шоирлар васияти-ла:

улар сизга тилар

фақат яхшилик!

ИЛОҲА БИЛАН УЧРАШУВ

Қайда сўзламоқ мумкин
очлик, шамол ҳақида?
Санчилмоғи мумкиндир
оёққа ҳар чақиримда
миңг йиллик эътиқоднинг ўқ парчаси
қаёнда?
Масалан, Ҳиндистонда.

Деҳли кўчаларида
озгин сигир тентирар.
Сўл шохида бир қизил
чиркин тасма ҳилпирар.

Оқ бетон ётқизилган —
на ўт бору на гиёҳ.
Кўча узун чойшабдир —
на бир жон бор, на бир доғ.
Жазирама.
Ул сигир бир газетни чайнайди:
«Таймс оф Индиа» бу —
Бизнинг сурат, бизнинг шеър.
Римма, Мирра.
Орада мен бир кўзгу,
сараси —
қадим-қадимдан машҳур
чорвадорлар боласи.

Тарғил қийналиб ҳар хил
хабарларни ямлайди,

хуморланиб қарайди,
кўзларини намлайди.

«Бир кепсан-да!» дегандек
боқар, гарчи зиёнмас,
аён кўриб турибман —
қурғур бизга ишонмас.

Ақлини четлаб ўтиб
ҳодисаю хабарлар,
тўғри ошқозон сари

айлагайдир сафарлар.
Катта йўлдан қайрилиб,
не-не жойлардан ўтиб,
кирар хароб ҳовлига
шоҳ-ла эшикни туртиб.

Бир жуфт сўлган гул бўлар
газетга — ҳазми таом,
Чайналган хонимларга —
нозиккина бир инъом.

«Ўғри!»

Янграр шу нидо.

Уйғонади хўжайин.

Чалвори йилтирайди,

туёқ ур-у, жўнагин.

Тарғил, омон бўл фақат!

Турткилайман: кета қол.

Уй эгасин ушлайман:

бу бўғоздир, эҳтимол.

Сигирни тепдинг нима —

Тепдинг нима шоирни!

Илоҳа Изида ҳам

севинг деган сигирни.

Тарғил, энди иш битди,

бора қолгин бўлмай кеч.

Энг каттакон кўчадан

чошиб кетгин,

қўрқма ҳеч:

Ортимизда Миср бор,

Аккадо, Хетталари.

Хайр, соғ бўл!

Кузатиб

боргил газеталарни.

УРОЛСОЙ БУИИДА ЖАРОҲАТЛАНИБ, ДУНЕДАН УТАЕТГАН МАХАМБЕТНИНГ ХАЁЛИДАН КЕЧГАНЛАРИ

Қувонган чоғимда, мени лол қилиб,
нени сўрар бўлсам — топиб қайтарлар,
Фамгин қўшиқларни қўмсасам агар,
дил-дилдан қувониб, яйраб айтарлар.
Бот-бот қувонаман,

қувонарлар бот,

қочарман,

қочарлар пана жой излаб.

Уролсой тублари кўринган заҳот
бўм-бўшдек туюлар менга денгизлар.

Шунданми яйловга кўчар пайт элим,
бир ўзим қоларман —
ботарман терга,
ҳамма сўз айтолмай турганида жим,
оғзимни ёпарлар,

айтарман шеърлар.

Эҳ, агар бағри кенг бўлур улуғлар,
гумроҳ одамларнинг гуноҳидан кеч,
олам равшан бўлсин битта кулгингдан,
десалар

яшардим қайғурмасдан ҳеч.

Жўмардлар уялиб, Урол бор экан,
денгизлар қуримас — бундай бўлмасин,
сен бор экансанки, бизлар ҳам бормиз,
десалар чинданам асло ўлмасдим.

Елғиз оғоч кўрсам, четлаб ўтмасмен,
Арғамчи осарман
Бирон шохига,
Сўнги савашгача
Сира ўлмасман,
Қимлигим билмаган одам бормикин?

ДЕКАБРИСТЛАР

Н. Ровенскийга

I

Ушал черковларда жимдир мазҳаблар.
Инқилобчига ҳам баён этарлар:
«Эътиқод ўрнини олди мақсадлар,
Рим империясининг ўрнин — Италия».
Қалъа, қамоқларга кирамиз гуррос.
«Мана, шоҳ ўтирган
ўша тахту кат».
Қолмиш ҳужумлардан топмай инқироз,
бўм-бўш қамоқхона —
даҳшатдан даҳшат.

«Мана, бундан эса ўтмиш исёнлар
доҳийси туғилган».

Тувак,

жомадон.

Шкафда — мустажоб бўлмаган фоллар.

Шундоқ ҳақиқатга айланди ёлғон.

Шундоқ жонимизда ўзгарди замон —
олимп инқилобин кечди даврони.

Энди, энди эса бошланди, аён,
сайру саёҳатлар замони.

Музей шаҳарларда у кунлар — ғампош,
буюк, нимқоронғу долон мисоли

кулранг майдонларда жимдир ҳайкал — **ТОШ**.

Ва лекин вокзаллар яшар дод солиб:

кибор оломонни — ўзича худо

сайёҳлар тўдасин жўнатар ҳар кун,

на аждод урфини билар бу тўда,

на билар тарихий

ёдгорлик қадрин.

II

О, шаҳар!

Достонлару кечки бўронлар ўғли!

Уйпараст тез дўнар аксилхирадга,

Юрурман мен қишки Петербург бўйлаб,

ўтгим бор баҳорий Петроградга —

унда мен ҳайитбоп от ўйин кўриб,

тинглайн: «Бир нима ярат борлиққа».

Ва мангу қозиқбанд кемадан туриб
фарангча нон ташлай товоибалиққа.
Юзларни кўргумдир — чўкик, афтода,
крахмал бўйинбоғ ёқалар ҳам — ганч,
қоп-қора қанотли шинель остида
оппоқ кишан каби манжетлар — аянч.
Буюк мунаққидлар тош ҳайкаллари
жимдир майдонларда, қарайдилар тунд.
Кетди Петербургнинг бор мрамрлари
қабр тошларию дахмалар учун.

Давр харитасин
қамра, идроким,
то керак майдонни
кўрайин ҳар дам,—
мен яшаб қолайин,
бўлмайин токим
Сенат майдонида
Ўткинчи одам.

НОЗИМ ҲИҚМАТГА

«Қочиб қол, — бостириб келганда ўлим,
Шафқатсиздир у ҳам муҳаббат каби». —
Шундай деган бўлса керак Алибой.
Алла отлиғ аёл билан хайрлашар пайти,
У аёлни Алла дерди олдоҳ дегандай.

Алла,
Мен қаерга кетайин, Алла?
Тонг отади — кечикдимми ва ё шошдимми?
Барча шеърларимни чамадонга жойлаб,
Хуросон ё Эронгами олиб кетай бошимни?
Эрон шоирлари куйлаганидай,
ишқни куйладим мен куйиб жонларим.
Уларни чиқариб
миноралардан
пастга итқитдилар тонглари.
Лондонгами? Совуқ.
Париж-чи? Унда
жимжималар, яшил ҳайкаллар,
ёа яна
жимжималар, жимжималар,
шаҳарлар, шаҳарлар,
эски кўприклар
остида — тимқора сувлар, чайқалар,
дарёлар, аёллар, кейин Москва.
Миссисипиларда сузиб юрдим мен,
Амазонка бўйларида қолди тилагим:
жону дилларимда сенинг ёдинг жо,
қайларда чинқириб қолдинг, малагим?!
...Баҳор. Волга узра ҳалқа-ҳалқа юзиб чиқар
ҳовурлар,
жимжималар, жимжималар, бошинг узра
булутлардан жимжима,
эҳ, Москва!
Китоблар, чанг босган китоблар,
ўлган тиллар сингари,
мен сен билан сўзлашдим,
ғариб, унут тилларда
мен сўзлашдим Мосуво.
(балиқчилар олиб кетар балки чамадонимни?..)
Ў, Алла, қасамларким, у тиллар инсон тили эди,
инсон забони.

Уртаер денгизи бўйида қумдан туртиб чиққан бир харсангтош бор. Ривоятга кўра, ана шу харсангтош устида Саъдий бир дақиқа нафас ростлаган экан. Буюк шоирни кўрган тўлқин, ер юзини айланиб, йилда бир марта шу харсангтош ёнига қайтиб келади.

Финикий тоғидан
 Қалпе, Абила
 қоялари аро ўтиб у,
 маъюс
 Нэгро тошларини ўпиб лаби-ла,
 Бискайда кемани фарқ этди,
 ёвүз.
 Мўъжаз кемаларни
 бешикдай ўйнаб,
 қилиб елканларни чироқдан жудо,
 кичик ов кемасин
 тўнтариб,
 қийнаб,
 балиқчига айтди бемаврид видо.
 Балиқчи — кемадан,
 кема-чи, ҳайҳот,
 чўкди балиқчидан тополмай нажот!
 Сўнгра у қирғоққа жимгина қизил
 мотам дуррачасин олиб кетди, о!
 Ва боқди —
 гирдоблар чирмаётган ул
 аёллар додларми?
 Додламасми ё?

Бадном у қирғоқни унутмас тўлқин,
 унутмас
 тасодиф ўтлар машъалин.
 Унутма, тўлқиним,
 базальт қоялар
 ёнида бир кунга кексайиб ҳар кун
 гуруб қуёшига солгувчи назар
 Шамхат деган мунглуғ аёлни ҳам сен
 У худди дуррача мисоли жўшқин,
 шўх,

қувноқ тұлқинга ўхшарди,
қадр эт,
Бу ёлғиз аёлни унутма, тұлқин,
шоирдай,
бир умр уни ёдда тут.
Жануб осмонида беватан булут —
яъни, эгилувчан,
юмшоқ мум пайкар,
хотиржам саҳройи худолар бўлиб,
туман бўлиб кўкка учар тұлқинлар.
Тұлқин-ку фалакдан қайтолгай,
йироқ
жаннатда жонига тегса мабодо
сел бўлиб қуйилмоқ,
қор бўлиб инмоқ,—
ва денгиз жисмига бўлур қайта жо.
Аммо балиқчида йўқ бундай имкон.
Сен ўйнаб,
эркалаб фарқ этдинг, зотан,
унинг жаннатидир — қумлоқ биёбон:
тирикликда денгиз жонига теккан.
Денгизда қолди у,
оҳ, мўъжиза бор —
ерга араб бўлиб қайтади, ёҳу —
қумда сузмоқ учун,
минмоқ учун нор,
оллоҳдан ҳўл жаннат тилаш учун у.
О, мен ҳам денгизда,
балки бир пайтлар,
қароқчи бўлганман,
чўкиб ўлганман,
энди-чи,
тимсоҳлар, калтакесаклар,
саҳро динозаври — туялар юрган
энг сувсиз,
энг ёрқин
юртда яшайман.
Ва лекин
боя ов кемасин ютган
денгизга қайтаман.
Мени ютмагин,
бекорчи,
эй, мовий,
эй, оқар тұлқин,

медузани улкан
кўкрагига гул
қилиб қадаб олган
эй, тўлқин,
учгил,

пишқир,
тош,
шиддатли, кўпиклар ярат,
овчи кемаларни байроқча мисол
чайқат,
чирпират.
Толсанг, ўзни Сайда
кўрфазига ур
(катерлар елканда
қушдай чайқалур)
ва Саъдийнинг илиқ кафтлари ила,
жўшиб, аёлларнинг баданин сила.

Одамлар қуёшга лаънат ўқиган,
тандирдай қизиган саҳрода
ва серсув чаловлар тун салқинида
ибодатлар қилган саҳрода,
Тошбақалар суяги шамолларнинг
зарбидан
шақиллаган саҳрода,
Ҳа, сап-сариқ саҳрода
Кўм-кўк бир оролдай
Чайқалур денгиз.

ЧИМЗОРДА ЕТГАН ҚИЗ

Запомниес — унутиш.

Забутниес — ҳайкал.

Полякча

Майданекнинг бўм-бўш баракларидан рутубатли ўтмиш ҳиди келарди. Кулранг сочлар, оёқ кийимлари уюми шифтга тегай-тегай деб қолган.

Чоққина газ камераси (30-40 кв. м.). Кунига 200 киши куйдириладиган крематорий.

Ваҳшийлар.

Ҳозирги техника кўз очиб-юмгунча ер шарининг 3,5 млрд. аҳолисини ўша газ камералари, крематорийлар билан бирга қўшиб кул қилишга қодир.

Аврар эди одамни одам:

«Шак келтирма...

дўзах бир қадам».

Бир каромат кўрсат, эй, фан

лутфан! —

Одам учун

яралди Атом!..

Люблин магистрати ҳокими рассомлардан нолиди: шу пайтгача икки миллион Майданек қурбонлари хотирасига арзигулик ҳайкал яратишмабди.

«Айтишларича, Бухенвальд, Освенцим ва бошқа шаҳарларда аллақачон ҳайкал ўрнатиб бўлишган. Бизникилар эса бош қашишдан нарига ўтмаяптилар».

«Қашиб» деёлмади —

«ташиб» деди у.

Ҳайкал яратиш, ҳа, жўн юмуш эмас.

Таскин берадиган эслата туриб,

тузилиши пишиқ,

пурмаъно

асар ижод қилишдан кўра

ёқиш,

отиш,

оч қолдириб ўлдириш осон.

Ва, эҳтимол, шунинг учундир

хамма ҳам санъаткор бўлавермайди.
Ҳар қалай қандай бўлиши керак
қурбонларга қўйиладиган ҳайкал?

I

Концлагерь —
бу фақат мўри,
осмонга ўрлаган зангор тутун
эмани эмас.
Концлагерь —
бу тап-тақир майдон.
Бу яланглик демак.
Ўт-ғиёҳдан қолмаган нишон.
Барглари, пояси, томиригача
териб,
бунда ўт кемириб ейилган.
Кузда аҳён-аҳён учиб келарди
(симтўсиқлар оша)
зарангзордан сариқ япроқлар.
Ердилар уни ҳам
талашиб-тортишиб.
Очликдан ранг-рўйи сомон тутқунларнинг
тушларига йўнғичқа, беда, мойчечак,
ёнғоқлар кирар эди.
Мурдалар устида сузарди нуқул
явшану саримсоқ,
ғовлаб кетган равоч,
отқулоқ,
бўлиқ кактус,
бетага,
қиёқ,
ёввойи карам
бойламларидан тикланган ғарам.
Очлик герби эди бу гербарий.
«Уч йил ўт кўкармади биздан кейин!»
Освенцимда, Майданекда ҳам
шундай дейишди менга
гувоҳларнинг бари...

II

...Опале шаҳри ёнидаги
оддийгина номаълум концлагерь.
Очликдан ҳалок бўлган бунда
атиги 300 минг ҳарбий асир.

...Сентябрь.

Сукунат.

Ҳордиқ.

Қиздиргандан қиздирар қуёш.

Арилар

зориллар бўлиқ

мойчечакларга қўниб.

Сув ичгандай сувдондан

кўкка кўтариб юзин,

асабий ҳайкалтарош

нафас оларди тоза

ҳаводан тўйиб-тўйиб.

Тагсупада — қоқсуяк, хўрланган одам шакли.

Аллақандай конкурсда соврин олган бу ҳайкал.

Танланган ҳолатнинг даҳшатлилиги,

кўлам, ҳажми учун мен ундан

завқланишим керак, аслида.

Бўм-бўш кўкка қадалиб турган

қоқсуяк бу одам ҳайкали

йирик-йирик

ҳарфлар билан ёзилган

тирик шиор каби кўринди менга:

— Нон беринг!

(Шеърни шундай ёзадилар

бош ғояни сарлавҳага чиқариб.

Нон эмас, шуҳрат талаб қиладилар

шундай бақариб).

III

Юқорида айтганимиздек,

ҳаво иссиқ эди, ҳаммаёқ жимжит.

Қатта-қатта белгилар ҳайбатидан толган кўз

тусаб қолган эди жимит ҳарфларни.

Қулочларин ёзганча кўм-кўк чимзорда

офтобга солар эди ўзини бир қиз.

Ақиқ лаблари билан эринибгина

эзғиларди ўт поясини.

Шу яқин-атрофдан — зарангзордан

шамол учириб келган

сертомир, қонталаш бир япроқ мисол

ёнарди юзлари унинг ол-ол:

Шип-шийдам

майдон бўйлаб эмаклагандай узоқ,

йиқилиб-туриб,

туриб-йиқилиб,
ўпкаси бўғзига тиқилиб,
тутқун севгилисига яшил ўлжа топгандай,
келтиргандай нозик ўт поясини,
суйкаларди қизга ефрейтор мамнун
офтобда ялтираб тобнок камари.
«ЎТ ЮЛИНМАСИН!» деган тақиқ остида
ётишарди улар.

Тасодифмикин бу?
Менимча, бу жойни танлашган атай.
хиёбонлар, боғларда болаликдан биз
бу лавҳани сезмасликка ўргандик, бироқ
жимит ҳарфлар билан ёзилган нажиб,
ажиб бу сўз топган энди бунда ўз жойин.
(Мажбур қилишади ҳали кун келиб —
бор қабиҳлик гўзалликка дўнади тайин!)
Тош,

пўлат тарошлаб беришмади сайқал,
(мантиқ тақозоси!)
поляк шаҳри Ополе
ёнидаги ясси ва ҳоли,
одам кули
сепилган ердан
униб чиққан ўт бўлди
одамзодга қўйилган ҳайкал.
Жудолик туйғуси ўртади мени ногоҳ —
магистратдан чиқса, истардим,
шундай даҳо,
ки у шуҳрат ҳақида ўйламасдан мутлақо,
буғдойиқлар кўкарган ялангликнинг қоқ
ўртасига ўрнатса концлагерлар
қурбонларин шаънига битилган аъло,
энг яхши марсияни:
«ЎТ ЮЛИНМАСИН!»

IV

Илҳом изламоқ бекор бу ерда қолиб холи,
санъаткор истеъдоди қилолмас уни «ҳазм».
Яланглик бу шунчаки ҳур ирода тимсоли,
жўяли тақиқларнинг одатийлиги —

назм!

Ҳар қанақа тақиқда бир илҳақлик яширин,
эртага қандай талқин этилар улар —

мубҳам.

Тақиқларнинг бедахл пайдо бўлиши бир кун
таъсир қилар, менимча, тарихнинг зайлига ҳам.

Илк тақиқ ҳам ёдимда,
туюлар яна эриш,
тушунишмас одамлар қиёяларга унча,
«Қатъиян
ман этилади тарихга кириш!»—
Қабалидаги тақиқ-қонунни кўрмагунча.
Энди мен тақиқларга

чўчиб ташлайман назар,

қалаштириб ташлашган тақиқларни
ижроқўмдан чиққан шоирлар:

«ШОВҚИН СОЛИНМАСИН!»

«ИФЛОС ҚИЛИНМАСИН!»

«БОШ СУҚИЛМАСИН!»

«ТУФЛАНМАСИН!»

Кўрганим бор бир казармада:

«УРУШИЛМАСИН!»

Фоҳишахонада кўрганман:

«БУСА ОЛИНМАСИН!»

Ман эта олсайди, о кошки, магистрат,

оч қолишни,

ўлдиришни,

хиёнатни,

зўравонликни,

хўрланишни.

Санъаткорларга ёлғон сўзлашни,

гинахонликни.

Мен бу ердаги барча

ҳайкалларни қилардим парча-парча.

Токи унсин биздан кейин ҳам

майсалар

райримаъно касб этмай

ўзича.

Токи қурбонларни ёдга солибмас,

эмин-эркин, эринибгина

чимзорда чўзилиб ётсин ошиқлар.

Ҳақиқатдан кўз юмманг,

сиз йиғлоқи мижозлар,

дардманд шоирлар, ёлғон,

жуда хавfli мажоздир.

дала — ҳур ироданинг озод, эркин тимсоли,

илҳом изламоқ бекор бу ерда қолиб холи.

Зузана Шавирдовага, Иванка Павловага.

Сентябрь. Ополе.

1967

ҳаттоки бурулда,

қайғирмадим-а.

Ҳар тош панасида пойлади ўлим —

эгри пичоқ билан,

қайғирмадим-а.

Фақат бир нарсадан қайғирар дилим,
мумкинмас умрни қайта бошламоқ.

Фақат бир нарсадан қайғирар дилим,
ўтарман юзлардан сирғалган елдай,
ўтарман, оғриқни сезмас вужудим,
ҳасрат-да, соғинч-да қайтадан келмас.

Фақат бир нарсадан қайғирар дилим,
сесканиб тураркан ўлим сасидан,
ҳеч қайда кўрмадим сулувроқ келин
Озарбой оқиннинг
заифасидай.

Самад бунӣ бир нафасда куйлади. Шошилмай,
зўриқмай куйлади. Қоронғида гавдаси келишган-
роқ, юзи кўркавроқ туюлди.

Кундузи у хунук кўринар, қиёфасига овози
етишмасди.

Шундагина йиғинларда уни кўп кўрганимизни,
бироқ овозини эшитмаганимизни эсладим. Бирдан
ўтовга киришдаги парда кўтарилди. Ичкаридан
паст бўйли Озарбой қария чиқди.

— Алибек!— чақирди ўғлини.

— Шу ердаман, ота.

— Иккита от бер, кетишсин!

— Ота!

— Эсон-омон кетишсин!

Озарбойнинг ортида юзини гулдор рўмолда қия
тўсган Баян кўринди. Самад бурул отига Баянни
ўтқазди. Ўзи Алибекнинг отини тутиб, бир сапчиб
эгарга минди-ю, иккаласи қоронғи чўл қаърида го-
йиб бўлди.

— Ота!— қичқирди Алибек чўнқайиб ўтиргани-
ча алаmidан йиғламосираб.

— Қулоқ сол, болам. Сизларам эшитинг! Йи-
гит Самад мени шарманда қилди. Бироқ шоир
Самад Озарбой оқин доврўғини давом эттиради.
Гўшт пишдимӣ, айланайлар?

— Пишиб қолди, ота,— жавоб берди жарангла-
ган овозда оқ жовлик кийган жувон.

— Қим очиққан бўлса, кирсин,— дедию мўъ-
табар қария ўтовга кириб кетди.

АВВАЛИГА МАВҲУМ СЌЗ...

Деворга сўз ёзибдилар —
ҚОР.

Шундай дастхат,
шундай бўр, -

ки у кеча гўр
бўлгани ошкор!
Дабдурустдан —
ҚОР.

Ранжитди бу ёзув,
чунки у

янги эди
ҳамда жўн.

Келар эди
на баҳор,
на-да қор ҳиди,
ёзмагансан уни сен.

Бу ижодий ожизлик эди!
Услубни сақлашда кўринар
ижодкор диди,

қоғоз бор
ва лекин мазмун бор — суянч —
сўзга чин таянч!

...Саратонда сариқ кун,
ариқчада салқин йўқ,
тут сояси биз учун
қадим ғазнадан улуғ.

Об-ҳаво бюросидан
кекса,

пучуқ директор,
сўйланг десак ростидан,
шундай жавоб берибдур:

«Ёзда
шудринг бўлар-ов,
кузда

эсиб муз шамол
кўпаяр йўтал, тумов».
Ва лекин, мана, аҳвол,
рўй берди билгисиз ҳол —
анжир баргин қучди ҚОР,

айни ёз чоғида,
эримас ёғдай
шилта узра тушди ҚОР.

Директор сўрар ўтинч:
«Худо ҳаққи, ман
бундай ёзни ҳеч
кўрган эмасман,
ҳар икки юз йилда
бир бўлар ахир,
аниқроқ айтсам,
ҳар замонда бир!»

Бас, ҳаво айнаши сийламас бизни.
Энди мен одагга хилоф қилганча —
маъқуллайман манти лойиҳасини,
менюга қўшилсин

ароқ,
туғрамча!

Энди чойхонада
ўйналмас нардлар,
энди аробалар четда ётади,
тилин осилтириб эшаклар
итдай
бўйнида бўйинча — чана тортади.
Одамлар шод —

қари ҳам, ёш ҳам:
ҳаво ўзгаришин қўмсабмиз жуда.

...Қор ёғди,

ҳориди,

эриди.

Чамаси тугади тажриба.

Биз топтадик,

ҚОР топди барҳам.

Аммо энди биз

зориксак ҚОРга,

байроққа сиғингандай

деворга сиғинамиз,

топинамиз деворга.

Э, воҳ,

лаънат

бундай ватанга!

Куз.

Ёғади биринчи қорлар —

Ҳознинг оппоқ патлари бу, муз.

У баҳорни келтирган,

Зорлаб

«Учгил» деймиз.

Қўйвормайди куз.

КЕНИЯЛИК ШОИРНИНГ ЭРКИН ШЕЪР
ҲАҚИДА
ҚОФИЯЛИ МУЛОҲАЗАЛАРИ

Майда гапга ўчмиз нақадар!
Шеърий тажрибалар имкони
бой берилди,
бўлди муқаррар
арзимаган ҳадис қурбони.

Жанг йўқолди
сўз жангалида,
содаликни мураккаб инга
қамадик биз,
соп ҳам галида
ўтмас тигни яширар
қинга.

Эркинлик тобора эркисиздир,
бу кун талошларда банд,
бешак,
у наъмадир, киноюлдуздир,
эстрада учун
гул безак.

Айланмоқда қоринга ҳаёт,
кураш ҳар беозор гапдир,
бас.

Эркинлик бу ---
қуруқ савлатмас,
ҳануз жаллод кундаси,
ҳайҳот!

Хўрлик қадар буюқдир беҳад,
билмас надир —
дўстлик, ошнолик,
сўрамайди эркинлик хизмат,—
сўрар фидолик.

Ҳақиқатни буюмлар ила
синаб,
чечан,
кўзларда намлар,
кароматлар айладик,
тўла

фидоман деб ичдик қасамлар.

Кўп айланиб, шайланиб, зорлаб,
паст-баландлик панд бериб, чунон
эзиб ўтдик чакалакзорни,
қон исини аңқитиб ҳар ён.

Оқибат бу маст жазавада
қўкрак билан дўнғларни суриб,
ўзимизни бурчакка уриб,
гуноҳларни ювдик панада.

Йиллар қадрин билмаймиз мангу,
энди билдик: билмаймиз қадрин —
ўзимизнинг ҳамиша сўнгги
китобимиз саҳифаларин.

Ҳалокатдан қўрқамиз бизлар.
Жингалак гап, бурама сўзлар
хижолату ёлғонимизнинг
бежама бир шаклидир, дўстлар.

Эркинлик деб, бошлар қотириб,
кўп сўйладик битта матлабни —
қисқа айтиш зарур эди деб
энг муҳим ва

энг оддий гапни:

Ҳар усулда, шоир, ёзавер,
сўз отавер ҳам йўсин фақат,
бўлмаслиги мумкин

эркин шеър,

эркин бўлсин аммо

шеърят.

ҲАР ҚУН — ТОНГ

Шунинг учун жон бермоқ?
Шунинг учун яшамоқ?
Қўйгин, қўй бу баҳсинги.

Исикава Токубоку

Ҳамма, ҳаммага хабар!
...Взвод тонгда уйғонар,
Урмондан ўтиб борар,
Қўшиғин айтиб борар:
«Меҳрибон она — ватан».

Взвод ухлайди ҳамон.
Қуёш кўринган заҳот
қуёшни олгай нишон
От!

Севилья қуёшин тилкалар,
Милтиқлар осилган елкалар.
Ҳеч кимса жаллод эмас,
Ҳамма жаллод бўлгач —
бас.

Бериб жонин барчага —

олар ҳаққин барчадан.

Бу муқаррар ўлимни кечирмоқ зарур, алҳол,
Жуда ҳам ширин ўлим —

ҳаммаёғи пўртахол,

Зилол осмон

ва нимадир шунга яқин.

Четдагининг эғни ғижим.

«Хўш, нима?»

Чўнтаклари мевага тўлиб тешилган тўрва.

Яна айтиш керакки,

Четдагининг

елкалари қонталаш,

Унисига капралдан жазо —

хобгоҳ тозалаш.

Газетлар шуни ёзар,

Ҳожатхонани қирар —

аламида қоврилар.

Онасини эслайди —

капрални бўралайди.

Лаънати хлор эса қўлни кемириб еди,

Бундан отишма яхши эди.

Яраси зирқиллайди,

соқчиси ҳиққилайди.

Бу кўзёшлар ҳеч нарса

Эмас-ку тарих учун.

Уйлаб кўрса-чи лекин?

Йиғлагандан ўлмаслар,

Йиғлар ана жаллодлар:

«Хлорларни қийратсак бўларди, хлорларни,

Бу хушқомад йигитни отмай биз,

Лорканими...»

Қичқираман: «ЛОРҚАНИ!..»

Ҳамма, ҳаммага хабар!

Етти бўлди соатлар!

Яна ер чеккасидан чиқди офтоб шу маҳал.

Ёнгин, ёндир!

Бир, икки, бир —

Офтоб ухлагани берарди халал.

ҚОРА ВА ҚИЗИЛ

Fas — олий ҳуқуқдир

Рим қонунида.

Fas est — «Ҳамма нарса раводир».

Римлик саркардалар варвар кентларга
Лашкарлар жўнатган: яроқлари — фас!

Fas — тишларни ботирингиз, бас,
дунё сизники.

Fas — ўзгалар ҳаёти, мулки
тақиқланганмас.

Fas кўзлардир — қисмиш ғазаб, шаст.

Бас, одамлик битмоқда чунки.

XX аср Римда ҳам даст

ул чатишган Fasist фаразлари боз
чақнаб турди.

Ҳа, қоракўйлак

илк файласуф эди тилшунос.

Унга аждодлардан қолгани мерос —

фақат ваҳший дунё

(тарихчи эди).

У — қора кўйлакда,

(асаби носоз),

қораларга у қарши эди.

Бизга

ҳамма нарса раводир!

Раводир ҳаттоки мантиқ ва қиёс,

бизга эслаш ҳуқуқи раво

бўри эмизганин

Ромул ва Румни.

Гакрордир асрдан

мангуликка то —

қия пешонаси

ва бўрига хос

бўзлигин уларнинг

эсламоқ раво,

қўйдек рангпарлигин

ҳам шўрлик Римнинг,

Бўлмас муҳаббатда изҳор

лотинча,

бўлмас баҳсу жанжал зинҳор

лотинча.

бир замон ёш эдик,

соғ эдик

қанча,

биз ҳақда бўлмади сўз ҳам

лотинча.

бизни лотин сўзлар сийламадилар,
Лотинча жаноза куйламадилар,
юрак зарбимизни табиблар санаб,
бир пайт кўҳна Римда

чўчитган ажаб

Fas est фаразини сўйламадилар.

Fas est!

Бу, демакки, чириган жасад,

Еб қолгин

мойлию мазали,

фақат,

шароблар ич,

боқма,

гарчи жафодир,

сен — маҳкумсан.

демак,

бари раводир!

Умр қисқа,

токи тириксан — Fas est,

озгин панжаларинг билан

то урнаб

ётиб қолгунингча кўсингни тирнаб,

қорага буркангин,

яйрагин, фашист!

Аммо...

...Брест этагида

бордир бир хандақ...

Уқлар қизғиш четин

айлаган абжақ.

Қувноқ йигитларнинг

фас қони — унда...

Менинг дубулғасиз

пешонам — унда.

Асаб очиқ унда,

очиқ юрак ҳам,

йўл, кўча, сўқмоқлар унга

қўшилар.

Мен қайда бўлмайин,

ундаман ҳар дам,

энг сўнгги маррамга

мени шоширар.

КУМ-КУК ОРОЛЛАР

Бу ерларга йигирма ёшимда, бундан бир неча йил муқаддам келган эдим. Ўша ён дафтарчам ҳали ҳам бор. «Тупроғи: қум, шўрхок. Дарахтлари яккам-дуккам. Бир хароб қудуқ ёнида аллақандай тўнкага дуч келдик — ё чўл толи, ё қайрағоч. Ҳаммаёқ саксовул. Судралувчилар; илон, тошбақа, эчкиэмар (уйқудаги эчкини эмиб, эмчагини ишдан чиқаради). Ҳашаротлар: гўнгқўнғизлар, чаёнлар, бийлар — жуда кўп. Паррандалардан калхат, сичқонхўр қирғий ва какликни кўрдим.

Аҳён-аҳёнда аллақайдан чағалайлар учиб келади...»

Бу жой энг кўкаламзор, энг соя-салқин тоғ шаҳри Олмаотадан нари борса юз чақирим берида эди. Ҳангу манг қилиб қўядиган, этингни жимирлатиб юборадиган даражада бир-бирига зид манзара. Шу боисдан ҳам бу жой мендек ҳаваскор бир сайёҳнинг диққатини жалб этди.

Ўтган йили бу ерга яна йўлим тушди. Боғ-роққа жуда ҳам ўралиб кетибди демайман-у, аммо биринчи бўлиб барханлар устидаги чағалайларни кўрдим. Улар кўпайиб кетибди.

...Мурод оға, худди чинакам саҳройиларга ўхшаб, кенжа қизи Мадина тўғрисидаги гапларини эринмай эшитадиган, кишидан астойдил хурсанд бўладиган одам. Юзи, қиссагўйларникига ўхшаб, жуда жонли, кўпинча ҳаяжони шундоққина балқиб туради, қўллари эса асл ишчиникидай вазмин, камҳаракат.

Таржимаи ҳоли жўн. Қизилқумда туғилган. Болалигида қўй боққан. Ўн етти ёшида кўнгилли бўлиб жангга кетган. Сапёрлик қилган. Москва остоналари, Карпат, Руминия тупроғини ҳали ҳам яхши эслайди... Уруш даврида бир неча кубометр ер қазиган. «Бир жойга жамланса — туппа-тузук дарё бўлар эди». Балки у шунинг учун ҳам экскаваторчиликни ўргангандир.

Меҳнат дафтарчасида Иртиш — Қарағанда канали бор. Бухтарма ва Чордара сув омборлари бор. Энди эса — Қапчиғай денгизи.

Сахро фарзандининг жўн, замонавий таржимаи ҳоли.

Кейинги учрашувларимиздан бирида Мурод оға менга «Биласанми, бировлар дунёнинг маъносини тушунтиради, биз эса уни қайта қурамиз!» деган эди.

I

«Ҳали жўғрофия ўтмай, бу фанга
қизиқиб қолибди қизим — тирранча
(тўртинчи синфга қатнар Мадина),
қизиқиб қолибди — хўш, илож қанча!
Бу ҳолни спортда дерлар фальстарт,
ибрат бўлмадикми ахир ўзимиз?
Хуллас, аллақандай соқов харита —
контур хариталар топди қизимиз
ва —

рангли қаламда бўяшга тушди!
Столга мук тушиб,

тер босиб жиққа,
ипакдан тиккандай гўё гул кашта,
кўлни — кўкка бўяр,
чўлни — сариққа.

Ўқиб ўлтирардим бир кун газета,
қизим сўраб қолди: «Бу нима, ота?»
«Буми,— дедим чалғиб,—
э, бу орол-ку..»

Яна газетага шўнғидим.

Ва у

ўткирлаб жигарранг қалами учин,
Орол атрофини ўраб,

нуқталаб,
ороллаб, тоғларга ўхшатиб ичин
жигарранг қаламда бўяр пухталаб!..
Денгиз теграсини — жазирама чўл
ва қиров босгандай шўрхокни, ёҳу,
ҳеч ўйлаб ўтирмай бўяди яшил —
кўм-кўк рангга у...»

II

«...Менинг бобом овулда ҳам,

қишлоқларда ҳам
машҳур эди — уч денгиз шўрини кечган у,
қўшиқларда айтилгандай

уч шўр денгиз сувин ичган у.

Унинг камтар набираси

ўз қўли билан

бино этди уч денгиз.

Уч чучук денгиз.

Афсонавий денгизлар

ётар

эртақларда ялтираб

(номларини бобом унутган,

ахир бу — кечаги гап).

Менинг денгизларим —

Бухтарма ва Чордара,

ҳозирча гитара

садосига унча

қовушмас улар,

денгиз шағалидай,

ҳали бу сўзлар

қўшиқларда ювилмаган,

достон бўлмаган,

орзуларга айланмаган,

чунки ҳали уларда мотор

ўкириғи тинмаган,

қорамойга беланиб ётар

қоялари ҳали тик,

аммо биз уларни куйладик.

Биттаси Ўртаер денгизи эмас,

Бухтарма денгизи бўлса ҳам

Бирини Арабистон денгизи эмас,

Чордара денгизи бўлса ҳам

биз уларни, ҳар қалай,

қумлардан юлиб олдик,

юлиб олдик илондек

ва сизларга бир мавзу

сингари

очдик.

Соқов харитани киритдик тилга —

шу муҳим элга!

Одамлар қуёшга лаънат ўқиган,

тандирдай қизиган саҳрода

ва серсув чаловлар тун салқинида

ибодатлар қилган саҳрода,

тошбақалар суяги шамолларнинг зарбидан

шақиллаган саҳрода,

ҳа, сап-сарик саҳрода

кўм-кўк бир оролдай

чайқалур денгиз.

Баканас чўлида,
Баканас —

серқуюн тўзонлар Водийси,

унда

худо эмас,

биз

яратмоқдамиз

режа билан,

смета билан

Қапчиғай деб аталмиш денгиз.

Ҳа, барханлар пойини

ювар мовий денгизлар,

ҳа, қумлар жиғини тўлқинлар эзар,

денгизлар эзар,

ҳа, айтдик — бажардик,

елларга

учмади сўзлар,

у ҳали қоп-қора

ва лекин қизим

кўк қилиб чизар

уни контур харитада, ҳа,

ишонинг, кўк бўлар, албатта.

...Эрта эса яна янги

манзилга йўл оламиз.

Кўчманчимиз,

харитада —

бизларнинг қўналғамиз,

анкетамда

бор-йўғи (ҳозирча) учта денгиз,

ҳали ёшман —

кўз остимда ўн иккита саҳро бор.

Қачонлардир

(бу бахтга ҳам етамиз!)

кенгашиб,

тортишиб,

юритиб фикр,

худди қўриқхона

мисоли

она

табиатни асраш дардида халқлар

юз гектарми,

икки юз гектар

саҳродан улги

қолдирар балки.

Ушанда яккаҳол

мунғайган орол

харитада сарғайиб турар

ва келиб

тарихни томоша қилар

сайёҳлар,

бу ишлар азобин эҳтимол

шоир эслатур!

Ҳар ҳолда

дунёни қайтадан қурмоқ — жуда зўр иш,

жуда зўр!..»

Этикдүз барчага тикарди этик
ўзига мослаб,
хаммани тенг қилмоқ истарди, шўрлик,
наздида боплаб.

Бонапарт бўйидай эди бўй-басти,
лек биз дарозларга этиги

тўғри

келмасди.

Ва ҳар ким ўйлайди; этикни худо
яратган шу алфоз,—
мусулмонлар ўқисин доимо
тез-тез деб намоз.

(Намоз вақти ечасан этикни,
танда тетиклик)

Шундай қилиб десанг, намоз бу —
увушган оёқлар

қўшиғи.

Мачитга ошиқар
кекса ҳам, ёш ҳам,

оқсоқланиб,

қилиб «оҳу воҳ»

(Бармоқлар сиқилган, қадақ).

«Оллоҳу акбар!»

Пайғамбарга шараф —

этик қўйган талаб.

Худога ишонмас фақат ялангоёқ

ҳам чувринди кас,

этикдүз ўзи ҳам ишонмас, ахир,

этиги қисмас.

Тангри улуғ! Лекин у арши аълода — биздан
узоқ. Бу лаънати этикдүз эса, мана, тиржайиб ту-
рибди. Бизлар энди бутун бир овул бўлиб, этик-
дўзнинг оёғи улкан бўлсин деб тиловдамиз. Тикув-
чилар семиз бўлмасин, мўйнадўз — телпакдўзлар
пешонаси тор бўлмасин.

Достон

*Дарёлар дузларга оқар кўпириб,
Шаҳарлар саҳарда улкан қандилдай.
Замин, юрак каби, учар гупуриб,
Дарё томирлари ила чандилган.*

ҚОЙИЛМИСАН ИНСОНГА, ЗАМИНИ!

Ҳйлан:

нечун чорлар юлдузли осмон?

Нечун қўшиқларинг

Ардоғи — бургут.

Нечун гўзалликни

яратару бут,

Сўнг унга термулиб

Сиғинар инсон.

Дарёлар дузларга оқар кўпириб,

Шаҳарлар саҳарда

улкан қандилдай.

Замин, юрак каби, учар гупуриб,

Дарё томирлари ила чандилган...

Йўл қурмоқ оғирдир

Туманлар аро

Кеча тўзғиб ётган юлдузлар томон.

Заминда мушкулроқ йўл топмоқ, аммо,

Сенинг юрагингда яшовчи омон —

Заминдан дарёдай оқиб ўтгучи,

Шаҳарни шаҳарга қилгучи қадрдон,

Ёғдудай зулматни ёқиб ўтгучи,

Умрингни этгучи чароғон.

Осонмас,

Бироқ

Бу йўлни топмоқ шарт!

Фалакка жўнаган шу йўлдан тошиб...

Ердан бошланган йўл —

шу қанотли дард

Юлдузлар йўлига кетсин туташиб.

I

Апрель осмонида

учмоқ ажойиб,

Булутлар ажойиб,

Ажойиб осмоннинг рўйи,

Аммо чексизликни ўйла,

Ҳйинг бўлади ғойиб,

Жилмаясан

Титроғингни яширган куйи.

Бу ўзим ҳақимда:

Мана самолётдасиз.

Тезлик одатийдир.
Бирдек гувиллар мотор.
Кўряпман.
Сиз бирдан хиргойи қилиб қолдингиз...
Эринмасангиз — қайтаринг яна бир бор!
Шундоқ зериккандан,
Уйқуни қувиб...
Аммо ногоҳ

Учувчи тайёргарлик қилади эълон,
Сиз қўзғаласиз
Лабингизда қўшиқ юраркан учиб,
Самолёт эса темир тумшугин чўзиб,
Бурила бошлайди шу замон.
Шундоқ қаршингизда самолёт эшиги.
Тубанда гулханлар.

Мотор гуриллар хавотирли.

Елкангда парашют —
Арқоқлари ётар эшилиб.

Ногоҳ

Ҳамма нарса

Туюлар қадрли:

Юмшоқ креслолар таратган ором,

Уйдаги чироғинг —

Неки унут бўлса,

Барчаси қайтар.

Ҳеч нарса топмайсан

бепарво йилларга боқиб,

Баъзан лаҳза

умрингдан кўпроқ гап айтар.

Қунлар эриб кетар,

Йиллар адашади.

Ҳаяжон мавжида келади аср.

Бу қўрқув — зарбани,

Бахтни — портлашни —

Унута олмайсан ҳеч қачон, ахир.

Қаршингизда кенглик,

Зулматда сўлу ўнг.

Гулханлар юлдуздай

Милтирар фақат.

Сизни шоширишар.

Сиз — биринчи.

«Йўқ яхшиси... мен ундан сўнг...»

Ундай бўлса,

Энди

Меники навбат!

Сурон айлантириб
Бағрида эзар,
Фақат оғирлигим —

мендан нишона.

Учаман —

Вужудим зулматни кесар,

Теграмда чирпарак

Дунё — парвона.

Силкинар у пайдо бўлар парашют — гумбаз,

Иплари асабдай

тортилар таранг.

Сукунат.

Бир ўзим

Куламан!

Қуйлайман!

Мең — маст,

Йўқ қўрқмайман энди ҳеч фалокатдан!

Энди ишонаман,

Пастда бор

замин.

Одамни ҳайратга солган Ер ўша!

Унинг тортиш кучин юмшатдим-да

парашют билан

Қоронғуда

Этигим-ла

Униб топиб...

Қўндим ўтлоққа!

Инсон самовотда!

Машҳур тортиш кучидан чиқди у ғолиб!

Сени тушунаман, азизим,

Албатта!

Бу буюк лаҳза ўтар

Бутун бир асрни бағрига олиб!

Азизим, биринчи аср бошланганди қачон?

Бобомиз ердан

Зил-замбил қўлини узиб,

Ҳайратдан боши узра силкитган замон —

Илк ғалаба эди

Ушанинг ўзи!

Сен мовий заминдан,

Она заминдан,

Инсоният тарихини кўтариб охир,

Портлатдинг

Фазолар зулматин сирлари билан —

Шу билан бошланди

Иккинчи

Улуғвор
Аср!

...Кулдинг,
Хайрлашдинг қўлинг силкитиб,
Қизариб стартнинг
Чироғи ёнди.
Апрель ҳавосини ичдинг симириб.
Бир лаҳза!..
Ҳаво харитада
Кўкариб қолди!
Ана — экранда
Ана — экранда,
Туманми,
Тутунда энтикар бетин.
Дўстлар сукутдалар
Бўм-бўш полигонда.
Кимдир пичирлади:
«Эртамасмикин?»
Уртоқ, тушунаман,
Менга ҳам оғир,
Уни деб,
Валя деб ташвишдаман бу он.
Ердаги ҳаёт деб
Яна хавотир...
Аммо у
Бурчини бажарар,
Ишон.
Кўзёшни тан олмас
Аскарлик бурчи.
Разведкага қандай жўнардик
(Ёдингда!)
Тонг чоғи
Юлдузлар қолганда ўчиб,
Акс бериб
Ҳар япроқ шивири жонингда.
Кўлларимизда ханжар.
Патронларда диск тўла.
Ракета ёритар.

Далалар теп-текис...

Пешонани мўлжаллаб

отар пистирма

Жуда эрта разведкага шошган эдик биз.
Ортимизда

окоп ичра ётарди Ватан.

Бўлажак ҳужумнинг

буюк шавқида,

Урмалардик

Қўлимизда граната билан,

Бошимизда юлдузлар — посбонлик мавқеда.

Урмалардик — гўё кўкка интилгандек — оғир.

Она-Ватан,

Бутун дунё

Ҳужум учун кутар ишорат.

...У биз учун

кўкда йўллар

разведка қилар, ахир,

Заҳарли,

Туманли

Зулмат оралаб.

II

Минг асрлаб қилдим армон,

Гўзалликка мен шайдо.

Худоларни қилдим яксон

Худолар этдим пайдо.

Дарёларни мен яратдим,

Қўшдим ел ва сув роҳин.

Ер, инсонга таъзим қилгин,

Менман

Сенинг

Оллоҳинг!

Ибтидодир илк аср ҳам,

Йўлни англамоқ пайти,

У жо бўлган сўқмоқларга,

Топган-йўқотган қайтиб.

Қинларида тинч ётмаган

Қиличларнинг асри у.

Буйруқларнинг мағлублиги,

Ғалабанинг сатри у.

Ўхшаб кетар у камондан

Юлдуздай учган ўққа.

Ана,

Шиддат

Сор бургутни

Ўқдай

Отади

Кўкка!

Тулпорларнинг сағрисида

Ҳилпирайди чакмонлар.

Ёй тортилар. Ўқ отилар.

Бискай тўлқинлари
Кемани тортмоқда йўқликка.
Радиорубкада

маст-аласт радист

Капитан ромини

ичади қулт-қулт,

Эфир ваҳимали...

Шундоқ юзма-юз

Эшитар ва йиғлар...

«Қабул!.. Ҳа, қабул!..»

Наушникда титрар

шовқинли шодиёна

Морзе товушлари санчилар қулоққа.

Эшитинг!

Эши-и-итинг!

У ерда!..

Бутун дунёда

Одамлар ҳовлиқиб бонг уришмоқда!

Инсон коинотда эмиш!

Қаранг,

Ҳайқиришмоқда!

Ернинг тортиш кучи

кетганмиш қолиб.

Бўлса керак

жуда кўнгилчан

ва тажанг,

Агар келган бўлса,

Шу жангда қолиб!

Морзе қичқиради — ҳавода жаранг.

Радист

Сигналидан

Эфирлар тўзир.

Даралар ажини тортилар таранг,

Фалакка —

Ненидир излаб термулар —

Баҳри муҳитларнинг

Тўфонли кўзи.

...Мен мозийни қайдан кўрай,

Соқин музейдан бошқа.

Ўлик шиша филофларда

Ётар чангли пичоқлар.

Бир томонда зарли чакмон —

Зарбоф пагон қадашган

Омоч, тасбеҳ — қаҳрабодан —

Ва ҳар хил ўйинчоқлар.

Пойимда-чи,

Асфальт шўрлик
Тангридек оёқ-ости.
Майсалардан бўй таралар
Худди нафасдек тирик.
Мозийгами?
Қирмоқ бўлсанг
Йигирма тийин басдир,
Аммо ундан чиқмоқ нархи —
оҳ, қанчалар кўргулик!

Ҳа, ҳамиша ҳар коримиз
Улкан бўлган, зўр бўлган,
Замонларнинг гардишида
Сўнган армон фарёди.
Шошилганмиз
Қутилгани
Асрлар кишанидан.
Юзимизда липилларди
Саробли онлар ёди.
Қанча бўлди? Бу календарь
Ярим асрлик, холос.
Юз йил ортда келарди Шарқ
Еларди машиналар.
Нурдай тешиб ўтдик Ернинг
Зулумотини — гуррос.
Филдиракдан учмоқ қадар
Аравадан «ЗИЛ» қадар.
Чироқдан то скафандар,
Утовдан токи шаҳар.
Беш юз миллион киловаттга
Милтираган чироқдан,
Ликбездан
То — қанча жилдлик?—
Кутубхоналар қадар —
Тўлов бердик ҳаммасига
Саф-саф йигитлар билан.
Оч наркомлар туни бўйи алифбени ўқишди.
Маркс илмин давомати бўлди —
арифметика.

Бир кун келиб,
Мартен печлар
Металларин тўқишди,
Қулаверсин устимиздан
кўнгли кир Америка.
Йиллар ўтди. Кунлар ўтди
Ташвишларга, нурга ғарқ,
Қорда музлаб қотган ниҳол

Дарахт бўлди — муаззам.
Қанча чала китобни Ер
Сен учун асради, Шарқ.
Сенинг учун асради у
«Восток» — кумушранг кемам.
Яна йиллар ўтаверар
Ер бошида чархпалак.
Қалин-қалин китобларни

одамлар ўқиб охир

Англашади биз иккимиз

қанча бўлдик жонҳалак.

Ночорликда, шошқинликда, эй, сен Биринчи
Шунинг учун бу тош осмон
Чорлар ҳамиша мени,
Ҳар лаҳзада атрофимдан
Сукут боради кўчиб.
Мен қолдириб кетар эдим,
Ҳамма — ҳамма нарсани,
Фақатгина
Бедовим-ла
Бўлсайди
Кўкка учиб.
Шиддат! Шиддат! Фақат шиддат!—
Қисқартирар йўлларни.
Ким шошаркан

эштади

Гупиришин танда қон.
Ким еларкан от устида,
Силкитади қўлларни,
Даст кўтариб учсам дейди,
Тезлик шавқи — ҳаяжон.
Ўпқонларни писанд этмас,
Ишонади —
Гуллар ҳақ.
Ишонади бурумларга,
Кўкнинг чақмоқларига
Ўзимизни биз яратдик
Асрлар дардин жамлаб,
Лабимизни босажакмиз
Фазо ўртоқларига.
Ер шуъласи бу тезликда
Йўлдошлар бизлар билан.
Нимаики майда-чуйда.
Бунда хотирдан ўчар.
Юртим кўрсин —

одатимча

Қанотларни силкийман,
Аммо қанот кўринмайди —
Тезшитоб юлдуз қучар...

III

Баҳоринг,
Тўфонинг,
Ваҳиманг билан
Сени севаман, ҳаёт!
Нимаики бердинг —
Кичикми,
Улкан —
Мен сени севаман, ҳаёт!
Журъат берганинг учун,
кенглигинг учун,
Торлигинг учун
Мен сени севаман, ҳаёт!
Мен сени севаман, ҳаёт,
Каспийнинг шўр мавжлари
Борлиги учун!
Одам ўзи нима?
У — оқсилдан
Ва аллақандай жондан иборат.
Аммо оқсил ҳам
Фириб беради баъзан,
Аммо жон ҳам
Панд беради баъзан,
Биз иккимиз қандай яхшимиз,
Фақат
Олам аро
Ёлғиз қолсак
Ҳақиқатан.
Мен сени севаман, ҳаёт,
Ҳижроннинг азобли,
Ишончли йўллари учун.
Мен сени севаман, ҳаёт,
Валянинг азиз қўллари учун.
Мен сени севаман, ҳаёт,
Дўстларимнинг дағал меҳри билан.
Барча аскарларнинг номидан,
Сен учун ўлишга тайёрман!

Валя, азал юлдузларга
Термулишар ошиқлар.
Юлдузлардек ошиқлар ҳам
Учмоқликка ошиқар.

Учувчилар хотинлари
Сўрашмайди: «Қачон? Оҳ!...»
Валя, осмон йўлларида
Қанча соғинчли нигоҳ.
Самолёт қанот силкитади —
Эгасин топар соғинч.
Кўкда йўл кўп, фақатгина
Гагарин йўли нотинч.
Ногоҳ пайдо бўлганида
Адир аро баланд тоғ,
Бургут қайтар — давра олиб
Тоғдан ўтгани шитоб.
Хуллас,
Севги.
У суйимли.
Ишончи бор. Хотиржам.
Унинг учун бир кимсанинг

Юраги турар ёниб.
Ахир, кўкка учмоқ учун
Зарур бахтиёр одам...
Валентина ҳақида кўп суриштирди замполит.
Ўйноқи от

қизга менгзар,
Биз чўлни
она деймиз.

Нимаики табаррук, пок,
Атаймиз Волидамиз.
Ватан — аёл,
Тарих — аёл,
Ор,
Жасорат,
Шеър — аёл.
Рассом чизган Эрк сурати
Худди аёлдек кўркам,
Майса, ўтлоқ, об-ҳаво ҳам
Аёлга ўхшар хиёл.
Кўк ярми ҳам аёл,
Ҳатто
Менинг жасоратим ҳам...
Шунинг учун бемор эркак
Бошида турар аёл.
Изғирин ҳам,
Ғам ҳам аёл,
Шоҳ ҳам,
Ташвиш, ўлим ҳам...

Эй, безовта ҳаёт,
Сени
Севаман очиқ-аён,
Чунки сенсан — содиқ аёл,
Вафодор аёл — сенсан!

...Дараларнинг юзида ажин таранг тортилар,
Оқ изингга термулади
Мовий кўзли океан.
Ҳа, лочинлар видо айтмай,
Кўкка шундай отилар...
Мен ортингдан боқаяпман
Қозоғистон чўлидан.
Учаяпсан — атрофингда
Сукунатли юлдузлар.
Сенинг, ахир, бу сафаринг
Ҳеч кимга эмасди сир.
Менга илҳом ташлаб кетдинг,
Қизларингга ифтихор,
Хотинингни кўзи эса
Бир соғинчли хавотир.
Сен фалакка олиб учдинг
Ишончу
Бурч,
Жасорат.
Олиб учдинг
Ернинг ҳамда
Фазо йўлини картасин.
Кўкдан
Чалкаш йўлли замин
Худди
Қалава монанд,
Яшил,
Қизил —
Ҳар хил рангда йўлларнинг барчаси.
У учганди кўрмоқ учун
Йўллар интиҳосини.
Пастда эса,
Баланд тоғлар,
Чўққиларнинг тумани.
Кўрмоқ истаб учганди у
Ернинг
Думалоқлигин,
Ва Шарқ сари аста-аста
Сузаётган Кубани;
Кўзғолонлар чақмоқларин

Кўрмоқ истаганди у.

Алвон,

яшил,

қитъаларнинг

Беш тўфонли вужудин.

У қилган саргузаштлар

Тингламоқликни орзу.

Учган эди она-Ердан

Мужда эшитмоқ учун:

«Атлас тоғда ярадор қулади юз тубан...

Леопольдвиде оқ каскалардан...

Кейптаун кўчада йиқилди...

Олатовда пионерлар йиғини...

Кўшиқлар куйлашиб,

Кўлларида милтиқлар маҳкам

занжирлар, ҳиндулар

Пойлашар сўқмоқ...

Элладада қора байроқ... Мотам...

Бу Оқ Уйнинг деворлари нопок...»

Уғлон,

Юксакдан сенга кўринар аён,

(Учаяпсан ёп-ёруғ юлдуззор кечиб).

Гвинея

озод бўлади қачон?

Наҳот,

Иккинчи Аср ҳам

Кўрқинчли?

Биринчи Аср!

Неки кўрлик,

Не ишни бажардик —

Барига хулоса ясамоқ керак.

Мускулли елкалардан

«Восток» учди тик,

Икир-чикирлардан

энди у юксак.

Мозийлар устидан учиб ўйнайди,

Мавжли океанлар устидан ўтар.

Кўради

Юлдузлар эртақлар сўйлайди,

Бензинлар

сеҳрли

ёғдулар пуркар.

Қитъалар ғуборли,

Тўфонлар бетин

Кукун бўлган тошдан

Зарралар омон.

Ҳали очилмаган кучнинг
Қудратин —
Бу мовий экранлар
сақлайди пинҳон.

...Хаёл тезлигини
Ҳисоблаш учун
Инсон ўйлаб топди биллионларни.
Қилич сермалиши —
триллион лаҳза —

Учар ернинг миллион
Легионлари.
Юз миллион қуллари...
О, қанчалар бомба?
О, қанча елкада ўйнаган қамчи?
Хаёл тезлигини ҳисоблар дамда,

Асрлар орзуси
Бўлди ёрдамчи.
Мана, бу Лондонлар ҳамда Парижлар
Мана бу Мадридлар —
ланжу — суст, беғам.

Бу Боннлар...
сап-сарик,
лабсиз хорижлар,
Дунёни стритлар чавақлаб ташлаган.
Мана бу —

Узундан-узун қитъалар,
Жаноблар этигин тизлари — нопок.
Худди чувалчангдай буралар дарёлар,
Пастда Ғарб ётибди,
Кўкда Шарқ — «Восток»!
Дарёлар далаларга ёйилиб кетар,
Шаҳарлар яшайди нурга беланиб.
Замин юрак каби гувиллаб ётар,
Дарё-томирларга ўраниб.

Осонмас,
Аmmo жавоб топмоқ шарт,
Мана бу саволга бирма-бир, аён.
Заминдан бошланган йўл —
Шу қанотли дард

Юлдузчага қандай этади давом.

Қанақа йўл?
Оғир, нуқтаси йўқ йўл.
Йўлки умр —

Сенга ҳам, менга ҳам танҳо.
Биринчи аср!

Сен илк бор асрларга чўздинг қўл,
Унутма,
Изланиш баъзан бир юҳо.
Изланиш куллари,
Илк қувонч
гуллари
Мозийда бу маҳал.
Изланаркан инсон — юксак ниятли,
Ўрни
ва тангрини яратди аввал
Сўнгра бунёд қилди
Инсониятни.
Қанақа йўл?
Узун, учаётган йўл,
Қайноқ, навқирон йўл —
Бу бизнинг ҳаёт.
Қандоқ улғайгансан,
Улкансан бугун
Илтимос,
Унутма, одамзод!
Сўзлар бирикмаси,
Халқлару қисматлар,
Тиғлар бирикмаси
Устидан ўтдилар
отлар — тош туёқ.
Ер, саҳроларингни қуриб тинкаси,
Суд қилар бизни —
Тошбағир фарзандларин қилгудайин оқ.
Биз темир Қарллар — сени топтадик,
Биз Чингиз ботирлари — етдик денгизга.
Биз буюк қўшинлар — кездик саҳролар
бўйлаб,
Гаплашдик сен билан «жанг» шевамизда.
Римни вайрон қилдик,
Тарозни ёқдик,
Оқ, сариқ гўзалларни суйдик бешафқат.
Биз оламга
Милтиқ милидан боқдик,
Қўлларимиз
муштлашганда учрашди фақат.
Хунлару мўғуллар,
Пирсиён, қипчоқ,
Дунё титрар
Юз йиллик жанг —
Юз йиллик зарбдан!
Қуллар қадим санъат кўтарган байроқ,

Шарқдан тўлқин келар,
 Тўлқинлар Фарбдан!
 Бу тўлқинга бас келур
 қай баҳри уммон?
 Фарб танкларин изида
 Шарқ ери пайҳон,
 Орийларнинг мурдалари
 шарқнинг даштида.
 Замин инграр — минг-минг қабр
 юмшоқ тўшида.
 Аммо ер шарини майдалаб, бўлиб —
 Олмоқчи бўлганлар тирик, барҳаёт.
 Фазабдан қалтираган
 ўлим — пулемёт
 Қаршисига чиқиб
 сен топширдинг жон.
 Бировларнинг қилмиши деб
 Отанг ҳам қурбон.
 Бўзу қора тулпорнинг
 Сояси қаро.
 Қувган ва қочган отдан
 Чиқар бир хил тер.
 Жануб ва Шимол қутби
 Бир тус қор аро,
 Оловни оловдан, қани,
 Фарқлаб бер?
 Бир ўлка бағрида очдим кўзимни,
 Дунёнинг тўрт тарафи
 Унда жамул-жам,
 Шимол, Фарб,
 Жануб, Шарқ.
 Бир жойда кўрар ўзини —
 У шоирлар юрти —
 Энг хушрўй олам.
 Шундай юртлар борки, тушларида ҳам
 Кўрмагай Сибирнинг оддий аёзин.
 Шундай юртлар борки, тушларида ҳам
 Кўрмагай оролнинг қақраган ёзин.
 Ахир, яна қандай чегаралар бор,
 Тўрт тараф жипслигин
 Этгучи бекор?
 Ерни ташлаб кетмас баҳри муҳитлар,
 Улар сезар,
 Офтоб ерга
 Бахшида.
 Ҳаётни ўстиряпмиз қутлаб,

Қалблардаги ишонч кетмас беҳуда:
На Ғарб бордур,
На Шарқ бордур,
Мовий осмон бор фақат.
На Ғарб бордур,
На Шарқ бордур,
Икки фарзанд бор фақат,

На Ғарб бордур,
На Шарқ бордур,
Машриқ бору мағриб бор.
Ер — улкандан-улкан сўздир,
Барча тилда жарангдор.

Ботулар йўқ.
Наполеон йўқ,
Эйнштейн бор,
Пушкин бор.
Қўшинлар йўқ,
Миллионлар бор,
Ғалаба бор —
Қимдир яратган хор-зор.

Чунки —
Фахр билишарлар
Қайлардадир ўлимни —
Озодликка жон беришар.
Эрк дея гўр қучишар.

Чунки —
Азоб билишарлар
Қайлардадир ўлимни,
Қайлардадир

ишончим деб

динга кафан бичишар.

Демак, туғилмоқда қайдадир юлдуз,
Демак, ўчгани йўқ, учқунлар порлар.
Югурамиз Шинаяклардан нигоҳларки муз —
Бизни пойлар. Қадамимиз яна тезлашар...
Демак, ҳаёт қўшиғи

этади давом,

Қисматга

қасдма-қасд

фикрлар таранг.

Минглаб портлашларни
Айладик бежон,
Қайлардадир кутар
Демак,
Сўнгги жанг!

Кўзингга кўринар бугдойзор бўйи.
Ўзим ҳақимда сўйлай:
Юлдуз қучардаман,
Юмушим одатий,

Фақат қанот ёйиб —
Заминнинг овози келар радиодан,
Сезаман, тинглайман —
Гўзал, ғаройиб.
Ерга қўнмоқликка берилди сигнал,
Бирам хавотир ичра
Берасиз буйруқ.
Азизларим,
Битта сирни айтайин бу гал,
Наҳотки кўрқинчдан йиғлашар?
Йўқ. Йўқ!
Ишонаман,
Хаёлпараст олимга,
Ишонаман
Кўз ёшу ҳисоб кучига,
Роппа-роса соат ўнда
Пастга боқдим-да,
Кўзим тушди қоп-қора осмон буржига.
Кўзимга кўринманг
Ташвишли ўйлар!

Фақат
Шошмаслик шарт.
Қайтмоғим зарур.
Тормозлаш дастаги.
Мен

уни

тортдим...

Заминга қайтмоқлик
Нақадар ҳузур!
Сурон айлангириб

бағрига босди,

Фақат оғирлигим —

Ердан

нишона,

Кўкнинг сийрак, тинч ҳавоси

ақлдан озди,

Теграмда чирпирак дунё — парвона.

Силкиндию пайдо бўлди

парашют — гумбаз.

Иплари асабий

тортилди таранг.

Сукунат.
Бир ўзим.
Куламан! Куйлайман!
Мен — маст!
Йўқ, қўрқмайман энди ҳеч фалокатдан.
Мен — ғолиб!
Мен — ҳақман!
Қаранг,
бу — Замин.
Менга «хайр» деган Ер шу...
Уни силаганман
Пошнам
Ва лабларим билан...
Ерга аста қўндим,
Бамисли ёғду!
Мен ўтлоққа тушдим
Заминда инсон.
Ернинг азиз тортиш кучи бағрида.
Севимли тупроққа
Музаффар қайтдим,
Бахтли мағлубликнинг миниб сағрига,
Думаладим ўтлоқда...
Шлёмдан кечдим...
Кўкрагим бир гулнинг ҳидига тўлди.
Шошмай тур!
Лаҳзада
Парашютни ечдим,
Бир боқсам,
исмингни биламан, бўлди.
Баргингни кўрай-чи...
Онажон Замин,
Биз шошиб яшаймиз —
Ғам-ташвиш ютар.
Сезмаймиз,
Оламда ўтлоқ борлигин.
У гуллар кўтариб
Фарзандин кутар.
Балки бу гуллар ҳам
Олисда эди.
Аммо кўк тоқида
Мени кўрган дам
Ўтлоққа югуриб келиб йиқилди,
Ҳаёт каби тутдим
Қўлимга маҳкам!
Замин,
Менга энг ёруғ кун

Айладинг тортиқ,
 Қайинзор ичидан
 Кўринди рўмол:
 — Кимсан, эй, йигитча?
 — Советликман. Аниқ.
 — Қайдан учиб келдинг?
 — Юлдуздан. Ишон!
 Замин,
 Мени кутиб олдинг,
 Валядек нозик
 Аёл суратида...
 Валя, ҳозир фақат висол — қалбим матлаби.
 Чайқалиб йиқилар
 Утлоқ пойимга.
 Ҳали илиқ,
 Олови ўчмаган
 Фалакдаги йўлнинг давоми каби!
 Сезар эди олам,
 Билар эди аён,
 Аммо бехос эрур
 ҳар қандай зафар.
 Гуё сўнгги чизиқ
 тортаркан рассом,
 Сураат теранлик ва маъно касб этар.
 Рассом кутар эди шу лаҳзани фақат.
 Эфир дарёлари
 ҳавода қочди:
 «Москвадан гапирамиз!
 Москвадан!..
 Дикқат...»
 Бир қувонч
 оламни бағрига босди!
 Титранди дикторнинг метин товуши:
 «Юра деб аталди Афинада чақалоқ,
 Гагарин шаънига шундай ном қўйишди...
 Энди Валентина — Токиолик қизалоқ!»
 Редакцияга хат ёзар пенсионерлар,
 Ёзишар ишчилар ва пионерлар.
 Ҳатто мулладан ҳам хат келар ногоҳ,
 Шўрлик шубҳа қилар —
 Бормикин оллоҳ?
 Бугун
 қутлашади самокорларни,
 Бугун —
 Ун иккинчи апрель.
 Шоирлар

Унитишар гул-гулзорларини.
Шеърларини йиртишар...
Езишар...
Қоғозларни тортқилайди ел.

Радио уни таъриф-тафсирлар:
«Елкаси кенг...»
Чамалаб қўяман елкамни.
«Ёш... Йигирма еттида...»
Ёшимиз-ку тенг,
Аммо унга мен тенг бўлоламанми?!
«Ҳунар мактабида

аъло ўқиган...»

Мен ҳам ўша жойда олганман таълим.
«Речной кўчасидан...»

Мен Ариқликман!

«Ҳақиқатгўй...»

Мени алдоқчи деб айтолади ким?

«Хуш кўрар китобни ва опереттани...»

Мен ҳам ёқтираман уларни

Оз-моз...

«Чекмайди...»

Улоқтираман сигаретани,

Шошиб топтайману

Бўламан халос.

Футболда —

марказий ҳимояда ўйнайман,

Бироқ ҳужумда ҳам

келмагайман бўш.

Минг бир чалишса ҳам

кулишни қўймайман —

Бир марта

«Вой, жоним!»,

деганмидим, хўш?

Ҳисоб-китобнинг мағзини чаққанман,

Айниқса, кучлиман фалакиётда,

Англашда,

Билишда,

хуллас, чаққонман,

Озроқ шўхлигим ҳам

бордир ҳаётда.

Яна дарс бераман кечки мактабда,

Саволлар бежавоб қолмагай сира.

Яна яғриним кенг

(Унга ўхшабми?),

Бўйим ҳам баландмас!

Бурним ҳам қирра!..

Тўғрисини айтсам бу ишга ярадим
Азобига чидаб

синов пайтларни...

Ва менинг мана шу навқирон таним
Ерни

бир айланиб,

учиб қайтарди.

Мана аризам.

Мен розиман.

Иккинчи бўлишга

Мен тайёр.

Лозим бўлса бу жасоратни —

Ленин номидан —

Яна қайтарамиз бир бор.

Мендай ёш,

Чорпахил,

мендай навқирон

Жуда кўп...

Фалакда барчасин ўйи.

Улар заминимда

миллиону миллион

Уйласанг — қувончдан

чўзилар бўйинг.

Эй, менинг қайноққалб, паҳлавон!

Эй, менинг қимматли тенгу тўшларим!

Сиз пана-панада

Сақламайсиз жон,

Гўё сиз йилдан йил лочин қушлари

Қаби жам этасиз

қалбда жасорат.

Эй, менинг қимматли тенгу тўшларим,

Наҳотки, биз сиздай ботирлар билан

Бешинчи океанни

этолмаймиз

забт!

Қабул қилинади

Сенинг аризанг.

Минглаб ботирларнинг бирисан,

Тенгдош!

Сенга ишонамиз...

Ленин номи билан

Ҳар қандай

синовга

берасан бардош.

Агар керак бўлса Ерга,
Ватанга,

Инсоният учун
Лозим бўлса агар...
Қабринг устида бир туп қорағат
Бу дамда
Мангу хотирадай мунғаяр...
...Заводда митинг.
Сочи қордай оқ чол
Сўзлади секин:
«Юрий Гаганов
Халқимизнинг фахри...»
У озроқ адашди.
Уни тузатишди,
Лекин
Фамилиянинг асли
бормиди фарқи.

Муҳими —
У учди
Советлар юртидан
Муҳими —
сокин кузатишди одамлар.
Муҳими — барчамиз тенг
бу жасорат олдида

Муҳими — дунё самимий
Бизни табриклади
Ушбу дамда.
«Сиз ўзи кимсиз?
Сизлар ўзи ким?»
Секингина сўради капитан.
У билар, баҳри улканлар
Одамларга сақлар кин.
Пойимизда гувлаётган
Уша океан...
«Биз Совет одамлари» —
Деди Зиганшин.
Кузнинг совуқ кунларида дунёга келдик.
Бардош бердик
Суву
Уту
Тиф синовига.
Бизни йўлда исинтирди
қайнаган тезлик,
Хаммадан кўп ёндик
Шодлик,
Ғам

Оловида.

Қара,

Қай куч

Бошлаб келди сени мангулик томон?

Янги тарих ижодкори —

Чўпону ишчи.

Истиқболда қанча ишлар!..

Аммо шу замон

Юра,

Бизни зафар билан

Табриклаб қўй-чи!

Қандай яхши!

Ернинг

Ҳаяжонли табассуми яхши-да!

Атрофда

Заминнинг исёнкор туғлари балқийди.

Қизлар

Сенга

Гуллар қилар бахшида.

Замин фидолари

Сенга пешвоз —

Оёққа қалқийди...

Ялангоёқ Занжи ҳақоратланган қитъанинг чангли бир майдонида фалакка кўз тикканда, ниманидир тинглапти. У инсоннинг улуғворлиги ҳақида ўйга толган.

Оламини бош эгишга мажбур қиладиган халқ борми?

Аммо апрелнинг ловуллаган ва ёмғирли осмонига инсоният юзини буришга мажбур қилган халқ бор.

У ХАЛҚҚА ШОН-ШАРАФЛАР БЎЛСИН!

Апрель, 1961 йил

МУНДАРИЖА

1961—1962

Олмалар. <i>С. Раҳмон</i> таржимаси	8
Бўри болалари. <i>С. Саидов</i> таржимаси	9
Қиз қувди. <i>Ш. Раҳмон</i> таржимаси	10
Арғумоқ. <i>А. Суюн</i> таржимаси	11
Саратон, <i>Ш. Раҳмон</i> таржимаси	12
«Бадбахт дала...». <i>Ш. Раҳмон</i> таржимаси	13
Ниагарада тун. <i>С. Саидов</i> таржимаси	14
«Мен тунги...» <i>С. Раҳмон</i> таржимаси	15
Болалик, боғлар, ёз. <i>Ш. Раҳмон</i> таржимаси	16

1962—1963

Ришад саҳройи ўғли. <i>С. Раҳмон</i> таржимаси	19
«Ёзда бир қиз...» <i>М. Мирзаев</i> таржимаси	20
«Ёз тунлари...» <i>М. Кенжабоев</i> таржимаси	22
Қумдаги анор. <i>С. Раҳмон</i> таржимаси	24
Чўл туни. <i>Ш. Раҳмон</i> таржимаси	26
Оқсоқ қулон. <i>А. Суюн</i> таржимаси	27
Мамбет ботирнинг қатл олдидан айтганлари. <i>Ш. Раҳмон</i> таржимаси	29
Кўчманчилар манзили қиш олдидан. <i>А. Суюн</i> таржимаси	31
Қумон қўшиғи. <i>Ш. Раҳмон</i> таржимаси	32
Тунги таққослар. <i>С. Саидов</i> таржимаси	33
Айтишув. <i>Ш. Раҳмон</i> таржимаси	34
Қудуққов Қазбек. <i>С. Раҳмон</i> таржимаси	36
Икки чопар. <i>Ш. Раҳмон</i> таржимаси	38
Пушкин майдонида. <i>Р. Парфи</i> таржимаси	40
Шивир. <i>Ф. Камолова</i> таржимаси	41
Айланайин. <i>Ш. Раҳмон</i> таржимаси	42
Осиё гулханлари. <i>С. Раҳмон</i> таржимаси	44
«Помир тоғларида...» <i>Ш. Раҳмон</i> таржимаси	46
Майса. <i>М. Мирзаев</i> таржимаси	47

1967—1969

Хайрлашув. <i>С. Саидов</i> таржимаси	48
Илоҳа билан учрашув. <i>М. Кенжабоев</i> таржимаси	49
Уролсой бўйида жароҳатланиб дунёдан ўтаётган Маҳамбетнинг хаёлидан кечганлари. <i>Ш. Раҳмон</i> таржимаси	51
Декабристлар. <i>М. Кенжабоев</i> таржимаси	53
Нозим Ҳикматга. <i>С. Саидов</i> таржимаси	55
Саъдий харсангтоши ёнидаги тўлқин. <i>С. Раҳмон</i> таржимаси	57
«Оқ дарёлар...» <i>С. Раҳмон</i> таржимаси	60
Чимзорда ётган қиз. <i>М. Раҳмон</i> таржимаси	62

1970—1973

Самад Оқиннинг айтганлари. <i>Ш. Раҳмон</i> таржимаси	67
Аввалига мавҳум сўз. <i>С. Раҳмон</i> таржимаси	69
Қургалжино кўлларида. <i>М. Кенжабоев</i> таржимаси	71
Кениялик шоирнинг эркин шеър ҳақида қофияли мулоҳазалари. <i>М. Кенжабоев</i> таржимаси	73
Ҳар кун — тонг. <i>М. Юсуф</i> таржимаси	75
Қора ва қизил. <i>М. Кенжабоев</i> таржимаси	77
Кўм-кўк оролар. <i>С. Раҳмон</i> таржимаси	79
Бир этикдўз бўларди бизнинг овулда. <i>А. Суюн</i> таржимаси	84
Қойилмисан инсонга, замин! <i>У. Азимов</i> таржимаси	86

На узбекском языке

Олжас Сулейменов

АЙЛАНАЙН

Стихи и поэма

Редакторлар *Р. Парфи, М. Юсуф*

Рассом *М. Кагаров*

Расмлар редактори *А. Бобров*

Техн. редактор *Т. Смирнова*

Корректор *С. Тоҳирова*

ИБ № 3683

Босмахонага берилди. 19.02.87. Босишга рухсат этилди 22.10.87. Формати 84×100¹/₃₂. Босмахона қоғози № 2. Адабий гарнитураси. Юқори босма. Шартли босма л. 5,46. Шартли кр.-оттиск 9,25. Нашр. л. 5,41. Тиражи 10000. Заказ № 1060. Баҳоси. 1 с. 10 т. Сирланган қоғозда баҳоси. 1 с. 50 т. Шартнома № 194-86. Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 700129. Тошкент. Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон ССР Нашриёт, полиграфия ва китоб савдоси ишлари Давлат комитети «Матбуот» полиграфия» ишлаб чиқариш бирлашмасининг 1-босмахонаси. Тошкент — 700002. Ҳамза кўчаси, 21.